

ATATÜRK KÜTÜPHANESİ : 14

**Bab-ı Âlî'nin Millî Hareketi Dağıtmak ve Mustafa
Kemal'i Tevkif Etmek Teşebbüsü**

ALİ GALİP HÂDİSESİ

Yunus Nadî'nin Hatıraları

SEL YAYINLARI

Haldun Sel ve Şerhî, Hisar Matbaası

Cağaloğlu - İstanbul

1 9 5 5

Bab-ı Âlî'nin Millî Hareketi Dağıtmak ve Mustafa
Kemal'i Tevkif Etmek Teşebbüsü

ALİ GALİP HÂDİSESİ

Yunus Nadî'nin Hatıraları

SEL YAYINLARI

Haldun Sel ve Şeriki, Hisar Matbaası

Cağaloğlu - İstanbul

1 9 5 5

ATATÜRK KÜTÜPHANESİ

Bu kütüphaneyi Atatürk'e, Milli Mücadele-ye ve inkilâplarımıza ait eserleri, hâtıraları, ve- sikaları, fıkra ve anekdotları, hülâsa herşeyi, - Doğruluğunu tevsik ederek - bir arada toplama- mak gayesiyle kuruyoruz.

Atatürk'ün hayatını bütün tafsilât ve te- ferrüatı ile toplıyacak, O'nun her cephesini bü- tün incelikleriyle tetkik ve tasvir edecek, eser- leri üzerinde muhakeme ve mukayeseler yapaca- k bir (Atatürk Tarihi) nin yazılması gelecek nesillerin işi, fakat gelecek nesillere malzeme vermek, Atatürk'e ve onun devrine yetişmiş olanların vazifesidir.

Bu vazife inkilâplarımızın şahitleri ve Ata- türk'ün mesai ve mücadele arkadaşları hayat- ta iken yapılmazsa yarının tarihçisi hem yanılır, hem de pek çok aldanır. Bugün bile, vaktiyle hâdis uyduranlar olduğu gibi, hâtıra uydurucu- ları türemiş ve işin şaşılacak tarafı, bu cür'et, Atatürk'ün çok yakınları henüz hayatta ve tek- zip edecek vaziyette iken yapılmakta bulun- muştur.

Atatürk Kütüphanesi, Atatürk'e mal edile- cek hâtıraları, emin olmadan veya yakınlarının ve mesai arkadaşlarının sıkı süzgeçinden geçir- meden neşretmiyecektir. Atatürk'e ait yazıl- mış ve yazılacak ciddî hâtıra ve eserleri bu kü- tüphanede toplamak başlıca gayemizdir.

Ö N S Ö Z

Atatürk Kütüphanesinin bu cildini bizzat Atatürk'ün (Mücadele Tarihimizde mühim bir vak'a) olarak vasıflandırdığı, Ali Galip hâdisesine tahsis ediyoruz. Bu hâdisе, padişahın, Babıâlinin ve Ecnebilerin müşterek bir teşebbüsü idi ki, gayesi Sivas Kongresini önlemek, Mustafa Kemal'i ele geçirmek ve böylece Milli Hareketi daha başlangıcında boğmaktan ibaretti.

Hatıralar Yunus Nadi merhumundur. Fakat hâdisenin bütün safhalarını bir arada toplamak maksadı ile, bu hatıraların yazılışından sonra, bu hâdisе ile alakalı olarak öğrenilenler, Sel Yayınları yazı heyeti tarafından hatıraların başına ve sonuna ilâve edilmiştir. Yunus Nadi'nin hatıralarından evvel, hatıralara giriş olarak takdim edilen kısımda vak'a kahramanı Ali Galib'in Elaziz'e giderken Sivas'tan geçişine, orada Vali Reşid Paşa ve bilâhare bizzat Mustafa Kemal'le görüşmelerine alt malûmat vardır. Hatıraların sonuna yapılan ilâvede ise bizzat Mustafa Kemal'in bazı açıklamaları ve bu açıklamalara kadar gizli kalmış vesikaların suretleri görülecektir.

Bu hatıraları okuyacak karilere hâdiseleri kolaylıkla takip edebilmeleri için şu tarihleri sıralamak faydalı olacaktır: 19 Mayıs 1919 — Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığı gün.

23 Haziran 1919 — Babıâli Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğini vllâyetlere bildiriyor. (Paşa Amasya'dadır.)

26 Haziran 1919 — Mustafa Kemal Paşa Amasya'dan Sivas'a hareket ediyor. (Ele geçen müsveddelere nazaran Babıâli daha o zaman Paşanın tevkîfi kararını veriyorsa da tebliğce cesaret edemiyor.)

27 Haziran 1919 — Paşa Sivas'a vasıl oluyor. (Elâziz Va-

lisi Ali Galip memuriyet mahalline gitmek üzere o sırada Sivas'tan geçmektedir.)

28 Haziran 1919 — Mustafa Kemal Erzurum Kongresine yetişmek üzere Sivas'tan ayrılıyor.

3 Temmuz 1919 — Mustafa Kemal Erzurum'da.

20 Temmuz 1919 — Babıâli Mustafa Kemal ve Rauf beylerin tevkîfi emrini veriyor.

23 Temmuz 1919 — Erzurum Kongresi açılıyor.

30 Temmuz 1919 — Harbiye Nazırı Erzurum kumandanlığına Mustafa Kemal'in hemen tevkîfiyle İstanbul'a gönderilmesini emrediyor.

7 Ağustos 1919 — Erzurum Kongresi bitiyor.

29 Ağustos 1919 — Mustafa Kemal Sivas'a hareket ediyor.

30 Ağustos 1919 — Babıâli Elâziz Valisi Ali Galibi Sivas üzerine yürümeye ve Mustafa Kemal'i yakalamaya memur ediyor.

2 Eylül 1919 — Sıvas'a vasıl olan Mustafa Kemal halkın tezahürleri ile karşılanıyor.

Hatıraların kolaylıkla ve rahatlıkla okunabilmesi için eski terkipler çözülmüş ve bugün kullanılmayan kelimeler sadeleştirilmiştir. Vesikalar ise tamamiyle bugünkü dile çevrilmiştir.

HATIRALARA GİRİŞ

Ali Galip 1919 Haziranında Elaziz'e gitmek üzere Sivas'tan geçerken Vali Reşit Paşa'ya azledilmiş olan Mustafa Kemal'in tevkifini tavsiye ediyor! Mustafa Kemalle Yüzyüze

1919 Haziranının ikinci yarısı içinde ve Sivasta'yız. Sivas'a yeni gelmiş ve Haziranın onbirinde işe başlamış big valı var: Reşit Paşa.

Reşit Paşa Sivas'a, vakıa, yeni gelmiştir; fakat eski ve tecrübeli bir devlet adamıdır. Bir çok valiliklerde bulunmuş, namuskârlığı, vatanperverliği ile tanınmıştır. Reşit Paşa o günlerde bir yandan Dahiliye Nazırı Ali Kemal'den Mustafa Kemal'in azledildiğine dair telgraf almış, öteyandan bizzat Mustafa Kemal'den Sivas Kongresinin hazırlıklarına başlamak emrini telâkki etmiştir. İstanbul Paşanın azledildiğini, hiç bir sıfat ve selâhiyeti kalmadığını bildirirken, Mustafa Kemal'in üçüncü ordu müfettişi sıfat ve selâhiyetlerle emirler vermekte olması Reşit Paşayı hakikaten şaşırtmış ve derin derin düşündürmüş bulunuyordu.

O tarihten itibaren Milli Hareketin teessüs ve inkişafı yolunda pek çok hizmetler yapmış ve Mustafa Kemal'in takdir ve sevgisini kazanmış bulunan Reşit Paşa doğru yolun intahabında yanılmamış ve Mustafa Kemal'in emrine girmekte tereddüt etmemiştir.

Reşit Paşa Babiâlinin ve Mustafa Kemal'in yekdiğerine zıt emirleri karşısında idraki ile vicdanı arasında muhakemeler yaptığı böyle bir sırada idi ki Babiâlinin Elâziz Valiliğine tayin ettiği Ali Galip Sivas'a gelmiş bulunuyordu.

Ali Galip'in daha İstanbul'dan ayrılmadan Milli Hareketi bastırmak üzere talimat aldığı, Sivastan geçişi sırasındaki hareketleri ve Mustafa Kemal'i tevkif etmesi için Reşit Paşa

üzerinde yaptığı baskıdan anlaşılmaktadır. Ali Galibin hainane teşebbüsüne tekaddüm eden bu Sivas günlerini Yunus Nadinin hatıralarını okumadan evvel öğrenmek, hatıraları takip edecekler için pek faydalı olacaktır. O günleri bizzat yaşamış olan Vali Reşit Paşa hatıralarında Ali Galib'in Sivas temasları ve kendisi ile görüşmeleri hakkında bol bol malûmat vermiştir. Reşit Paşa, Ali Galib'in kendisini ziyaretini şöyle anlatmıştır :

«— Sıvasa Ali Galip Bey isminde bir zat geldi. Ayağının tozile hükümet konağında beni görmek nezaketini veya tehalükünü gösteren bu yolcu, Elâziz vilâyet valisi olup, İstanbuldan henüz geliyordu, yanında bir kaç da memur bulunduyordu.

Ali Galip Bey mülkiyeli değildi, askerdi, erkânıharp mîralaylığından mütekaitti. Kendini bana takdim eder etmez, ismini hatırladım. Çünkü Balkan Harbine tekaddüm eden günlerde yapılan mebus intihabında bu zat —İttihat ve Terakki kuvvetine galebe ederek, ve o kuvvetin vücade getirdiği bir çok engelleri yenerek— Kayseriden kendini seçtirmek imkânını bulmuştu. Ömrü pek kısa süren o mecliste, gerçi Hürriyet ve İtilâfa mensup olduğunu açıkça itiraf etmeyip, müstakil bir mebus vaziyeti takınmağa yeltendi. Lâkin Hürriyet ve İtilâfçı bir ruh taşıdığını hissettirmekten geri kalmadı.

Umumi harp yıllarında onun nerede bulunduğunu ve neler yaptığını bilmiyorum. Adı, sanı işitilmez olmuştu. O sebeple ve Sıvasa komşu bir vilâyetin valisi sıfatile yüz yüze gelince, bir hayret dakikası geçirmemek elimden gelmedi. Aynı zamanda Babıâlinin böyle siyaset ve entrika düşkünü kimselere el uzatmasını mânalı buldum.

O, ağzı kalabalık bir adamdır. Çok konuşuyor, lâkin bir şey söylemiyordu. Sözlerinin yüzde altmışı övünmekten, yüzde otuzu İttihat ve Terakki aleyhine küfürden ibaretti. Üst tarafında ise, müsbet bir mâna ve maksat çıkarmak imkânsızdı.

Ben —Biraz mütehayyir, biraz da muztarip— bu yaveleri dinlerken o, tavrını değiştirdi:

— Aman Paşam, dedi, ben İstanbuldayken Mustafa Kemal Paşanın azli derdestti. Hattâ Divanıharbe sevki de düşünülüyor, konuşuluyordu. Resmî bir işar var mı?

Dahiliye Nazırının telgrafını kendisine gösterdim. Dikkatle okudu, garip bir bakışla beni tepeden tırnağa kadar süzdü, sonra sordu:

— Ne yapmak fikrindesiniz?

İhtiyasız dudaklarımdan bir kelime düştü:

— Hiç!

Ve bu cevabın bir çok şüpheler uyandıracasını, komşu vilâyet valisini jurnalcılığa sevkedeceğini düşünerek hemen ilâve ettim :

— Nezaret bize sadece o zatın azledildiğini ve kendisile temastan içtinap etmeğimizi bildiriyor. Hattâ İstanbul celbînin Harbiye Nezaretine ait olduğunu da tasrih ediyor. O halde ne bizce, ne sizce yapılacak bir muamele olmasa gerek.

Ali Galip Bey, kopmuş bir zemberek hızıyla yerinden fırladı, sol elinin paş parmağını yeleğinin koltuk kesimine geçirdi :

— Muhterem Paşa Hazretleri, dedi, her vazife mafevk makamdan tebliğ edilmez. Çok kere hâdiselerin gidişinden vazifelér vücade gelir. Mustafa Kemal Paşa meselesi de, o kabildendir. Çünkü, bu zat, her idare memurunu kendi şahsile alâkalandıracak ve devlet menfaatı noktaî nazarından halü kalini şüpheli gösterecek takımdandır. Nitekim Dahiliye Nezareti de onun bu vâzietetini tesbit edip, size bildirmiştir. Zatiâliniz nasıl olur da, maslahatın icabını ifade müsamaha edersiniz?

Onun telâşına, heyecanına, feveranına iştirak etmeyerek sükûn içinde sordum:

— Maslahatın icabı ne olabilir?

— Devlet aleyhine kıyam etmeği tasarladığı sabit olan.

Mustafa Kemal Paşayı hemen yakalatmak, mahfuzen İstanbul'a yollamak. Maslahat bunu icap ettiriyor.

— Ne hakla?

Herif gazaba gelir gibi oldu, enikonu köpürdü. Lâkin yaşta ve yolda kendinden büyük bir adama karşı sert dil kullanmayacağını, zeminin ve zamanın da böyle bir taarruza müsait olmadığını hatırlamış olacak ki gazabını çabuk yendi, sesini mülâyimleştirdi:

— Galiba, dedi lâtife buyuruyorsunuz. Çünkü bir vali, hele sizin gibi bir çok vilâyetler idare etmiş tecrübeli bir vali, şahsi şakavetler gibi, siyasî şakavetlerin de hemen giderilmesi lâzım olduğunu biz mevkide naciz çömez'lerden duymaya ve öğrenmeğe muhtaç değildir.

— Fikrinize hiç bir suretle iştirak etmiyorum. Fakat mülâkâşamızı mantıkî bir surette bitirmiş olmak için, iştirak eder görünerek, anlamak istiyorum: Mustafa Kemal Paşayı siz benim yerimde olsanız tevkife teşebbüs eder misiniz?

— Tereddütsüz!

— Hangi kuvvetle?

— Polis, jandarma ve icabında asker kuvvetleriyle!

Bu zatın Anadolu'da, harp sonundanberi, hüküm süren zihniyetin ve yurt endişesile gönüllerde yer alan heyecanın azametinden bihaber olduğunu görüyordum. Mustafa Kemal Paşanın otuz, otuzbeş gün içinde halk tabakalarını kendi şahsiyetile nasıl alâkalandırdığını ise, komşu vilâyet valisi muhakkak ki sezmiş değildi. Bundan dolayı, zavallı adamı tenvir etmek ve böyle fevkalâde zamanlarda çok dikkatli davranmak lâzım geldiğini söylemek istedim. 1908 inkilâbı hazırlanırken Padişahın kuvvetle itimat ettiği Şemsi Paşanın nasıl ortadan kaldırılıverdiğini ve Padişahı mabut sayan Arnavutların o mabut aleyhine ne suretle döndürdüklerini hatırlatarak Ali Galip Beye yükseklerde atmasını, milletin düşüncelerine, duygularına, dileklerine —uzaktan olsun— alâka göstermesini ihtâra hazırladım.

İtilâfçılar İşe Karışıyor

Fâkat ağzımı açmadan odaya Hürriyet ve İtilâf fırkası reisi Halit Beyle Belediye Reisi Zihni efendi girdi. Ben iki vali arasında cercyan edecek bir münakaşayı bu efendilerin duymasını nahos bulduğumdan bahsi kapamış göründüm, gelenleri Ali Galip Beye prezante etmeğe kalkmıştım. O, gevrek gevrek güldü:

— Beyefendiler, dedi, otele teşerrüf etmiştim. Burayı teşrifleri de nimet oldu. Kendisini münakaşamıza hakem yapalım.

Ve cevabımı beklemeden, onlara ne konuştuğumuzu uzun uzun anlatmağa girişti. Ne yalan söyleyeyim, kızmağa başlamıştım. Ali Galip Beyi terslemek üzereydim. Lâkin Hürriyet ve İtilâfa candan bağlı bir vali ile o fırkayı koca bir vilâyet merkezinde temsile yeltenen bir zatın çok çapraşık bir vaziyette ne gibi cevherler yumurtlayabileceklerini, renksiz bir biçare olduğuna kanaat taşıdığım Belediye Reisinin de o cevherlere karşı nasıl bir tavır takınacağını merak ettiğimden Elâziz valisinin sözü ayağa düşürmesine ses çıkarmadım, nefsimi zorlayarak muhavereyi dinlemeğe koyuldum.

Halit Beyin Dahiliyeden gelen telgraftan haberi yoktu. Ali Galipten müjdeyi alır almaz böbürlendi:

— Ben yazmıştım, dedi, eğer kuvvetli telkinlerimle İstanbuldakileri cesaretlendirmeseydim Mustafa Kemal Paşa mutlakensemizde boza pişirirdi.

Ve yüzünü bana çevirerek şöyle ihtarda bulundu:

— Davulu biz çaldık amma, parsayı siz toplayacaksınız. Çünkü sabık ordu müfettişini yakalâtmak şerefi size nasip oluyor.

Ali Galip Beye söylediklerimi bu şöhretli ayyaş da tekrar ettim, Mustafa Kemal Paşanın tevkifi için hiç bir makamdan emir almadığımı ve böyle bir şeyin benim yanımda mevzu bahis olamayacağını anlattım. Kızıl kıyamet işte o zaman koptu. Halit Bey küplere bindi, benim vatana ihanetle itham edileceğimi küstah bir lisanla söylemeğe yeltendi, be-

den çok yukarı seviyede bir mafevkmiş gibi davranarak tek. diirlere, tevbihlere kalkıştı. Ali Galip Bey de halle, tavrile onu teyit ediyor gibiydi. Bunun üzerine zati ve izafi şerefimi muhafaza etmek icap etti:

-- Efendi, dedim, daha bir kelime söylerseniz sizi kapı dışarı ederim.

Ali Galip Beye de gerekli olan ihtarı yaptım:

— Beyefendi, dedim, mânasız konuşuyorsunuz. Sizde bana yol göstermek, vazife vermek hakkı ve kuvveti yoktur. Mustafa Kemal Paşayı hapsetmek size lâzım ve bilhassa kolay görünüyorsa, onun kendi vilâyetiniz hudutları içinde cevelân edeceği günleri bekleyiniz.

Halit Bey, vali sillesinin ne demek olduğunu sınamış kimscilerdendi. Garip bir yüz ekşiliğile susuyordu. Fakat Ali Galip, yüzüne düşen tükrüğü rahmet sayanlardanmış ki gücenecek ve defolup gidecek yerde benimle münakaşaya girişmek istedi, vatani vazifelerin ifasında müsamaha gösterenlerin uyanıklığa sevkedilmesi lâzım geleceğini söyletmekten tutturarak bir takım hezeyanlara başladı.

Sözünü kabaca kestim:

— Birbirimize dedim, rehberlik etmek hakkına malik değiliz. Onun için susalım.

Elime bir de kâğıt aldım ve kendilerini istiskal ettiğimi anlattım. Ali Galip Bey ancak bu muameleden sonra odamı terke bize gösterebildi. Halit Bey de kendisini takip ediyordu. Galib.. Allahısmarladık bile demediler. Hahut da ben duymadım. Yalnız Zihni Efendinin elle tuzlama işareti yaparak onları arkalarından tezyif ettiğini gördüm. Bu zat, yine işaret usulile benim tutumumu alkışlıyor ve elimin öpülmeğe lâyık olduğunu anlatmağa savaşıyordu.

Ona da yüz vermedim. Kaşlarımı çatarak maskaralıktan hoşlanmadığımı hissettirdim. Fakat kabıma sığamayacak bir haldeydum, zulmetler içinde yüzüyormuşum gibi muztarıptım, bir zerre nur arıyordum ve candan bir dostla hasbihal etmek, dertleşmek ihtiyacile için için kıvranıyordum.

Sokaklara Asılan Yaftalar

Bu vaziyette ne kadar kaldığımı bilmiyorum. He:halde bir iki saat dalgın dalgın oturmuşum ve tesadüf bu ya, kimse tarafından da uyanıklığa icbar edilmemiştim. Ancak ikindiden sonra benliğimi saran elem haleti zail oldu, gözüm ve gönlüm açıldı, harici eşya ile hissiyatım arasında alâka başladı. İşte bu sırada eşraftan Emir Paşa (*) ile isimlerini şimdiki hatırlayamadığım dört kişi zivaretime geldi.

Emir Paşa, Sivasın eski hanedanından Mehmet Ali Efendiye --refikasından dolayı-- karabeti olan bir Çerkeştir. Enişte dediği Mehmet Ali Efendinin çocuğu olmadığından hayli bir yekûn tutan malı, mülkü haremine, ondan da Emir Paşaya kalmış. Fakat Emir Paşa bu umulmaz mirasın içinde yaşamayı az bularak tegallüp yoluna sapmak istediğinden yirmibeş yıl evvel valilerden Halil Beyin tokadını yemiş, Diyarırbekire sürüle yazmış. Eslâfımdan Reşit Akif Paşa ise kendisini hazneye borcundan dolayı hapsedtiği gibi ciltiye, sütlüye karışmaya tövbe edecek derecede de tazyik altında bulundurmuş.

Bu zatın Paşalığı da Abdülhamit devrinde Babıseraskeri Masarifat Nazırı Sadettin Paşaya yolladığı bir halayığın saraya kabul edilmesinden ve bir şehzade doğurup gözdeleler arasına girmesinden dolayıymış.

Meşrutiyetten sonra Emir Paşanın yine şu işe, bu işe parmak sokmağa başladığını bana söylemişlerdi. Hattâ Hürriyet ve İtilâfın ilk kuruluşunda Sivas şubesini açan politikacının da o olduğunu duymuştum. Hâdiselerini kaydettiğim günlerde bu fırkaya alâkadâr görünmek şöyle dursun, Halit Beyin şiddetle aleyhinde bulunmak yolile belki fırkanın aleyhinde bir vaziyet almaya meylediyordu. Lâkin⁸ Halit Beyle gecece birleşip kadehdaşlık ve entrika zeminleri hazırlamakta yoldaşlık ettikleri de rivayet olunuyordu.

(*) Birinci B M Meclisinde Sivas Mebusu.

İşte Abdülhamitten mirül'ümeralık denilen ve sahibine paşalık ünvanı getirmekle beraber göğsü sırmalı bir üniforma temin edemeyen rütbeyi almış ve 1908 inkilâbından sonra Sivasta hayli harman savurmuş olan bu zat, küçücük maiyetile odaya girer girmez telâşla sordu:

— Mustafa Kemal Paşa azil mi edildi?

-- Bilmiyorum!

Bu cevabı düşünmeden vermiştim. Lâkin cevap dudaklarımdan düştükten sonra nedamet duymadım. beni sıfatsız ve selâhiyetsiz isticvaba kalkışan mirül'ümeraya bu suretle karşılık verdiğime memnun oldum. ne yazık ki, bu memnuniyet çok sürmedi ve Emir Paşanın şu sözleriyle zihnim altüst oldu:

— Siz bilmiyorsunuz amma halk biliyor. Hattâ sizin gibi henüz bu işi duymayanlar varsa duysunlar, diye duvarlara yaftalar yapıştırılıyor!

Meğer Halit Bey benden hınç çıkarmak ve İstanbul'a yaramak için olacak, yanımdan ayrılır ayrılmaz Mustafa Kemal Paşanın azlolunduğuna, yakalanıp İstanbul'a gönderilmesinin bir gün meselesi bulunduğuna dair iki hafta yazıp şehrin kalabalık yerlerine astırmışmış.

Emir Paşadan bu haberi alınca polise emir verdim, yaftaları arattırdım. Garip bir şey olmak üzere buldurtamadım. Onların bir iki yere yapıştırıldığı sahihti, lâkin duvarlara asılmalarıyla beraber kendi eserlerinin yine kendi ellerile yok edilmeleri bir olmuş.

Acaba neden? Bu işe memur ettiğim kimseler muammanın anahtarını bulamıyorlardı. Ben de hakikati keşfedemedim. Çünkü yaftaları yapıştıranların biraz sonra bu münasebetsiz hareketten pişman olarak kendi eserlerini yine kendi ellerile yok etmeleri mümkün olduğu gibi İbrahim Tali veya mebus Rasim Beyle temasta bulunup da Mustafa Kemal Paşaya yardımını kabul edenlerin de o küstahlık vesikasını ortadan kaldırmış olmaları muhtemeldi.

Emir Paşa, bereket versin, duyduğunu söyledikten ve emmleketin asayişine her zamandan ziyade dikkat olunmasını ihtar ettikten sonra gitmişti. Beni mülâhazalarımla baş-başta bırakmıştı. Vakit de zaten geçti. Hükûmetten çıktım. Kabak yazısına doğru bir gezinti yaptım ve zihnimi kargaşalıktan kurtaramaksızın evime döndüm.

Bütün düşüncem yafta işinden dolayı Halit Beye kanuni bir darbe indirmek esasına istinat ediyordu. Lâkin onu sıkıştırmak, polisçe isticvap ettirmek, mahkemeye vermek, İstanbuldaki Hürriyet ve İtilâf kodamanlarını aleyhime ayaklandırmak demek olacaktı. Çünkü onlar o uğursuz politikacılar şahsi suçları da fırka hesabına kaydedecek kadar siyasi terbiyeden mahrum kimselerdi. Onun için Halide ilişmedim.

Fakat bu nahoş hâdiseler arasında Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin telgrafını mülhakata tebliğ etmeği unuttum. Şu iltizamî nişyan Mustafa Kemal Paşanın azli haberini Tokat, Amasya, Şibinkarahisar mutasarrıflarıyla yirmi küsur kaymakamın benden duymalarına mâni oldu. Hürriyet ve İtilâfçıların yaftalarına böyle bir mukabeleden vicdanımın mahzur kaldığını söylemekten kendimi şimdi de alamıyorum.

İbrahim Tali'nin Fikri

Halit Beyle Emir Paşanın ve arkadaşlarının beni ziyaretleri, yafta yapıştırma kepezeliği 24 Haziran 335 te vukua gelmişti. 25 Haziran sabahı Miralay İbrahim Tali Bey daireye geldi, aynı mevzular üzerinde benimle uzun bir muhavere ve müsavere yaptı, Sivasın Hüdayi nabit politikacıları, o Halitler ve Emirler gibi konuşmaktan tabiatile pek uzak bulunan bu pek değerli zatın hem hekim, hem hâkim olduğunu görek derin bir inşirah duyuyordum. Muhterem Miralay bana ilkin şöyle bir mülâhaza mevzuu verdi:

— Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey bir zamanlar edebiyatta yaptığını, şimdi siyasiyatta yapmayı emel edinmiş galiba. Malûm ya o, Abdülhamit devrinde bir müddet İkdâm gazete-

sini Paris muharrirliğini yapmıştı. Gönderdiği mektuplarda bazan bir resim salonunun açılma merasiminde, yahut Elizede verilen bir ziyafette hazır bulunduğunu bildirir ve o merasimle ziyafet hakkında uzun uzun tasvirler çiziktirirdi. Ser-vetifünün edebiyatı üstadlarından Hüseyin Cahit Bey bir gün onun teselsül edip giden yalanlarını açığa vurdu, bütün o merasim ve ziyafet haberlerinin Fransız gazetelerinden aşırma olduğunu ispat etti. Bana öyle geliyor ki Mustafa Kemal Paşanın azlını de o uyduruyor, bir emrivaki husulüne yol açmak istiyor.

Ben böyle bir hareketin imkânsız olduğunu söyleyince, hâkim hekim düşüncesini izah etti:

— Kolorduya böyle bir işar yok. Halbuki sizden önce Kolordu Kumandanlarının bu mühim haberleri almaları lâzım gelirdi.

Vaziyet gözüme büsbütün karışık görünmeğe başladı. Devlet adamı olarak doğmamış, devlet adamı terbiyesile büyü-memiş ve bilâkis maceralar peşinde koşup tozmuş olan bir adamdan, İkdamın meşhur Paris muhabirinden böyle bir hareket beklemek —benim iddiama rağmen hiç de yanlış olmazdı. Onun için İbrahim Tali Beye hak verdim, kabilse Ankara ve Erzurum Kolordularından işin hakikatini araştırmasını rica ettim.

Bu zat Mustafa Kemal Paşanın Sivas mümessili vaziyetindeydi. Müdafaa-i Hukuk işlerini ve teşkilâtını beraberinde bulunan topçu binbaşı Kemal Bey vasıtasile idare ediyor ve ettiriyordu. Rasim Bey de kendisile ve Kemal Beyle sıkı sıkı temasta bulunuyordu. Fakat bunların harici ve dahili siyasetten, milletin ve menleketin mukadderatından bahsedişlerle öbür takımın, Halit Beyin ve benzerlerinin aynı mevzuda konuşmaları arasında dağlar kadar, deryalar kadar fark vardı. İbrahim Tali Bey ve arkadaşları en küçük şahsi bir menfaat endişesine kapılmadan «yarın» ı tahlil ediyorlar ve milletin yaman bir imtihan geçirmekte olduğu neticesine vararak bu im-

tihanın muvaffakiyetle bitmesi için her fedakârlığı yapmak lâzını geldiğini söylüyorlardı. Berikiler, düşmanların merhametine sığınmayı düşünüyorlar ve bu işi Zeynelabidin, Mustafa Sabri ve Vasfi hocalarla Damat Feridin mükemmel surette başaracağına inanıyorlardı.

Ben de İbrahim Tali Beyle arkadaşları gibi düşünüyordum. Lâkin valiydim, isyana ve ihtilâle açıktan taraftar olamazdım, hattâ Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin emirlerine uluorta karşı koyamazdım. Nitekim İbrahim Tali Beye de kanaatlerimi izhar değil ihsas dahi etmedim. Mahut telgrafı sancaklara ve kazalara tamim etmediğimi bile söylemedim. Yalnız yafta meselesini, Ali Galibin hezeyanlarını —teessürüme inâglúp olarak— anlattım. Zaten o da bu iki vakianın sıhhatini öğrenmek için gelmişmiş. Sözlerimden memnun oldu ve ayrıldı. Meğer, Amasyada bulunan Mustafa Kemal Paşaya duyduklarını yazmaya gidiyormuş. Bunu nasıl anladığımı sırası gelince hikâye edeceğim. Şimdi hâdiselerin seyrini bozmak istemem.

Ali Kemal'in İstifası

3 üncü Ordu Sıhhiye Müfettişi Miralay İbrahim Tali Beyin beni ziyaret ettiği günün ertesinde, fakat geç vakit Ali Kemal Beyin Dahiliye Nazırlığından çekildiğini haber aldım, şaşırıp kaldım. Adamcağız, Mustafa Kemal Paşanın azlini bize yazdıktan sonra acaba bu işarının sakatlığını anlayarak mı istifa etti, yoksa böyle bir işin vukuunu iltizam edişinden ağır neticeler çıkacağını görerek mi mevkiini bıraktı?

Benim için ne hazin haldir ki, bu mühim mevzuun münaşasını benimle yapanlar yine Ali Galip ve Halit Beyler oldu. Çünkü onlar Ali Kemal'in yıkılmaz bir kuvvet olduğuna kanaat besliyorlardı. Mustafa Kemal Paşanın azlini onun temin ettiğinde de şüpheler olmadığından herife muhabbetleri bilhassa çoğalmıştı. O sebeple istifasını inanılmaz bir hâdise gibi telâkki etmişler ve koşa koşa yanına gelmişlerdi.

Sersemlemişlerdi. Ancak yiğitliğe kir sürmemek için yine yüksekten atıyorlardı, akıl ve hayale sığmaz şekilde konuşuyorlardı. Bu politika düşkünlerinin o sıradaki sözlerine bakılırsa Mustafa Kemal Paşayı tevkif etmek ve İstanbula yollamak evvelce vacip ise, şimdi farz halini almıştı. Çünkü böyle bir muamele ile Ali Kemalın —siyasi bir sükut olduğu sezilen— istifasından doğabilecek üzüntüler —Hürriyet ve İtilâf fırkasına münhasız üzüntüler— giderilmese bile azaltılmış olacaktı.

Odamda baş gösteren bu tatsız münakaşadan son derece sıkılıyordum. Lâkin heriflerle istihza etmekten de geri kalmıyordum. Bir aralık 3 üncü Ordu müfettişinin yakalanması keyfiyeti üzerinde dönmeye başladı. Ali Kemal unutulmuş ve yalnız bu meselenin münakaşasına girilmişti. Ben bu fırsatı kaçırmadım, evvelki karşılaşmamızda yaptığım gibi yine ciddi bir tavır aldım. Ali Galip Beye sordum:

— Ne hakla?

O en hassas bir yerine çuvaldız sokulmuş gibi yerinden fırlarken ilâve ettim:

— Ve hangi kuvvetle!

Yine her kafadan bir ses çıkıyordu. En üst perdeden Elâziz valisinin sesi dolaşıyordu. Hiddetinden yerinde oturamaz olan Hürriyet ve İtilâfçı vali, bir takım gülünç jestler alarak bana tavsiyelerde, ihtarlarda, tehditlerde ve bazen de kendini toplayıp ricalarda bulunuyordu. Altındaki sandalyanın bile hicap duyarak ve harekete geçerek bu işi yapmasına intizar edileceğini anlatıyordu.

Onun kısa sükutundan istifade ettim. Şöyle bir sarih sualde bulundum:

— Geçen gün buyurmuştunuz ki, vilâyetim hudutları dahilinde, müsamaha etmem, bu işi yaparım. Hastalandığımı ileri sürerek sizi yerime vekil bıraksam o hülyanızı burada da tahakkuk ettirmeye çalışır mısınız?

Adamcağız hançeresinin bütün kuvvetile bağırdı:

— Dediğimi vallahi yaparım, billâhi yaparım, parol donör yaparım!

Halit Bey, büyük bir siyasî muvaffakiyetin şerefini kaçır-
maktan korkuyormuş gibi yerinden sıçradı:

— Harput valisi, dedi, bir yana dursun. Bu işi ben bile yaparım. Yalnız siz bana küçük bir pusula ile selâhiyet ve-
riniz. Üst tarafını düşünmeyiniz.

İşte bulduğumuz vaziyetin bütün Osmanlı tarihinde eş-
ve örneği bulunmadığını bilmekliğime rağmen teşbihte hata
olmaz. meselinden cüret alarak ve içi boş kafalara inandırıcı
darbeler indirmek isteyerek şu cevabı verdim:

— Alemdar Mustafa Paşayı, büyük işler düşündüğü an-
laşılmişken Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa, hattâ Dördüncü
Sultan Mustafa niçin tevkif ettiremediler de onun yatağanı
altında mevkilerini kaybettiler? Görünüşte Yeniçeriliğe husu-
met izhar, hakikatte ise İstanbulun siyasî ve içtimai rezalet-
leriyle mücadeleyi tasavvur eden Abaza Mehmet Paşayı yine
burada, Sivas şehrinde Kalavun Yusuf Paşa, niçin tevkif ede-
medi? Tarihi karıştırırsak yakın sayılacak mazi içinde halkın
muhabbetine ve muzaharetine güvenerek herhangi bir sebeple
ileri atılanların kolay kolay mağlûp edilemediklerini görürüz.
Onun için makul olalım, sükûnetle konuşalım. Bağrı yanık
vatana yeni bir yara da biz açmayalım.

Vay efendim vay. Sen misin tarihten bahseden, sen misin
sükunet tavsiye eyliyen. Artık ne ittihatçılığım kaldı, ne isyan
çıkarmak isteyenlere yardımcılığım. Yüzüme karşı bu töh-
metleri tekrar ede ede, tazeliye tazeliye söylüyorlardı ve muh-
telif kelime kalıpları kullanarak; Gününe hazır ol, demek
istiyorlardı.

Mustafa Kemal Geliyor

Ben bir yandan güler görünerek onları kızdırıyor, bir yan-
dan da kendilerini yanımdan uzaklaştırmak yollarını arıyor-
dum. İşte bu sırada Sivas Merkez Telgraf Müdürü alı al, moru

mor bir biçimde odaya girdi, titrediği hissolunan ellerile adeta sımsıkı tuttuğu şu telgrafı bana uzattı:

Sivas Valisi Reşit Paşa Hazretlerine

Şimdi Tokattan Sivasa müteveccihen hareket olunduğunu ve zatı devletlerle teşerrüf imkânının takarrüp ve tahakkuk etmek üzere bulunmasından dolayı samîmi surette mütehasıs bulunduğumu arzeylerim.

Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal

Bu umulmayacak haberi alır almaz ilk düşündüğüm şey, İbrahim Tali Beyin Dahiliye Nazırı hakkında söylediği sözlerdi. Hâkim hekim, gazete muhabirliğinde yalan söylemeğe alışan Ali Kemal Beyin büyük bir siyasi dolap çevirmek hül-yasile Nezaret sandalyasında da yalancılıktan çekinmiyeceğini ve «gayri vakii» vaki göstermeğe kalkışacağını söylemişti.

23 Haziranda azledildiği bize bildirilen Mustafa Kemal Paşanın 27 Haziranda (3 üncü Ordu Müfettişi) ünvanını kullanmakta devam etmesi ve müfettişlik mıntakası dahilinde seyyahata çıkması o hükmün doğruluğunu isbat ediyordu.

İkinci düşündüğüm şey de, Harput valisile Hürriyet ve İtilâfın Sivas mümessilli tarafından tevkif edilmesi istenilen zatın Sivasa gelmek suretile nefsine karşı gösterdiği itimat idi. Ben bilhassa bu düşünceden aldığım şevkle telgrafı bir daha ve bir daha okuduktan sonra Ali Galip Beye uzattım:

— Buyrun, dedim, okuyun. Sonra kalkın, tertibat alın, 3 üncü Ordu Müfettişini yakalayın.

Ali Galip Beyin telgrafa kapanan gözlerinin nasıl bir değişiklikle açıldığını, renginin nasıl sarardığını, dudaklarının nasıl titrediğini tarif edemem. Teklifsizce, fakat telâşla telgrafı kaparak gözden geçiren Halit Beyin de vaziyeti onun-kinin aynı olup gerçekten gülünçtü. Ben uzun bir zamandan-beri canımı sıkın bu iki ayak politikacısından hınç çıkarmak için kaşlarımı çattım:

— Beyefendi, dedim, bir şey söylemiyorsunuz. Üç, dört saat sonra, Mustafa Kemal Paşa Sivasta bulunacak. Burada niçin otürüyorsunuz. düşündüklerinizi yapsanıza!

Ali Galip Bey, mahçup ve muztarip, telgrafa bir daha göz attı, sonra silkinir gibi oldu, hayretle ve dikkatle satırları müsyeneye girişti, saatine baktı:

— Geliyor değil, geliyor değil, dedi, gelmiş. Sıvasa hemen hemen girmiş. Çünkü telgrafın keşide saati üzerinden altı saat geçmiş!

Ben bu kaydın farkında değildim. Telgrafı alarak tetkik ettim. Elâziz valisinin keşfinde isabet gösterdiğini anladım ve cevap verdim:

— Ben, Paşayı karşılamağa gideceğim. İsterseniz siz Halit Beyin temin edeceği kuvvetle kendisini tevkif ediniz.

Ali Galip Bey, bir gafletten uyanıyormuş gibi, başını kaldırdı:

— Onunla Harputta karşılaşsaydık, dediğimi mutlak yapardım. Lâkin burada mesuliyet size aittir!

Sivas Valisi İstikbale Hazırlanıyor

Ciddi söylemiştim. Mustafa Kemal Paşayı istikbale çıkardım. Lâkin onun Sivasa geleceğini —Erzurumda bir kongre açılacağını bildiğimiz halde— tahmin etmediğimizden, yahut hâdiseler bizi şaşırttığından hiç bir hazırlığımız yoktu. Telgraftaki saat kaydına göre, şuna buna haber yollamağa da vakit müsait değildi. Bu sebeple, yalnız İbrahim Tali Beyi davet ettim, telgrafı gösterdim. Haberi var olduğunu hissettiren bir tavırla sadece sordu:

— İstikbale çıkacak mısınız?

— Tabii. Yalnız vilâyet erkânını Paşanın gelişinden haberdar edebilmek ve onları da istikbale çıkarmak için, biraz vakit kazanmak lâzım. Sizden çok rica ederim. Nümune Çiftliğine teğrif buyrunuz. Mustafa Kemal Paşa henüz oraya gelmemişse, kendinizi bekleyiniz, bizler gelinceye kadar da çift-

likte istirahat etmelerini temin ediniz. Şöyle derlice topluca istikbale çıkmazsak ayıp olur.

İbrahim Tali Bey'e Harput valisile Hürriyet ve İtilâf şube reisile yaptığımız münakaşaları da —yürekte elemeleri paylaşmış olmak için— anlatmaktan geri kalamadım. Muhterem Miralay mütefekkir, fakat mütebessim bir tavırla sözlerini dinledi. «Eğlenceli bir muhavere!» deyip bahsi kesti ve veda edip ayrıldı.

Ben de Mustafa Kemal Paşanın Sivasa gitmek üzere bulunduğunu, münasip zevatı toplayarak, istikbale çıkmasını Rasim Bey'e bildirdim. Bir yandan Tokat Mutasarrıfı ve Yenihan Kaymakamile makine başında konuşarak, Paşanın o merkezlerden ne vakit ayrıldığını öğrenmek üzere Telgraf Müdürünü harekete geçirmiştim. Aldığım cevaplardan aziz yolcunun henüz Yenihanla Sivas arasında bulunup Nümune Çiftliğine varmadığını anladım, neşeyap oldum ve hesaplı davranıp, tam zamanında yani müşarünileyhin istirahat noktası olarak kabul ettiğimiz Nümune Çiftliğine yaklaştığına hükmettiğim anda otomobile bindim, yola çıktım.

İçimde —garip bir seziş olabilir, fakat— hem helecan, hem heyecan vardı. Helecan dediğim yürek çarpıntısı bütün Anadoluyu kendi adı etrafında toplamak istidadını, kabiliyetini ve kudretini hissettiren Mustafa Kemal Paşayı şanına lâ-yık surette karşılayamamak endişesinden doğuyordu. Heyecan dediğim halet ise, bana bir başka alem gibi görünen o mühim zatla yüzleşmek üzere bulunuşumdan ileri geliyordu.

Nümune çiftliği, Sivasa pek yakındı. Otomobile oraya on, onbeş dakikada gidilebilir. Fakat bu kısa mesafa o gün bana pek uzun geldi. Her dakika, bir saat uzunluğu hissettiriyordu ve bu vehmî duygu, enikonu bir üzüntü menbai oluyordu.

Nihayet çiftlik görüldü, bende de bir çocuk sevinci yüz gösterdi. Bu satırlar, ölümünden ve belki Mustafa Kemal Paşanın da ebediyete intikalinden sonra, neşrolunacağı için sözlerimin riyakârlığa hamlolunmayacağını umuyorum. Uzun

ve samimi bir iştihak devresinin sonuna, hasretli çekilen mahbup ve maşukun huzuruna varılmış gibi, ruhi ve pek tatlı bir sarsıntı geçiriyordum. Fakat çiftliğin önüne ulaştığım zaman Paşayı, yanındakilerle birlikte otomobillere binmeğe hazır bir vaziyette buldum. Halbuki geridekilere hazırlanmak, araba ve at bulup istikbale çıkmak fırsatı verebilmek için Paşanın —enaz bir saat çiftlikte kalması lâzımdı.

Mustafa Kemalle Yüzyüze

Bu sebeple hemen otomobilden indim, insan kılığına temessül etmiş dehadan başka bir şey olmayan Paşayı candan gelen sevgi ve saygı ile selâmladım:

— Hoş geldiniz ama, dedim, şehre gitmekte acele buyuruyorsunuz. İlk kahvemizi burada içmek tenezzülünde bulunmaz mısınız?

İğrirarını hissettirmek isteyen deha, ne de sert konuşmuş?. Benim, en halis bir hürmetle arzettiğim bu niyaza, Mustafa Kemal Paşa, idraki şaşkınlatan sesle cevap verdi:

— Hayır, hayır. Kahveye lüzum yok. Hemen hareket edeceğiz.

Ve bana kendi otomobilini göstererek ilâve etti:

— Siz de yanıma buyrunuz.

Onunla yanyana bulunmaktan hem şeref alacaktım, hem —vaziyetimi -tesbite yaraması mümkün— istifadeler elde edecektim. Lâkin, Amasyadanberi, Paşaya otomobilde refakat eden eski Bahriye Nazırı Rauf Beyin geride kalmasını nezakete uygun bulmayarak, itiraz etmek istedim:

— Rauf Beyefendiye, dedim, zatıalinizden ayırmak istemem. Ben müsaadenizle, kendi otomobilime bineyim.

— Olmaz, yanıma geliniz.

Sesi o kadar hakiki ki, ihtiyarsız boyun kırdım ve iradesiz ızinde yürüyüp, otomobiline bindim. Bir neferle, bir Başkumandan vaziyetindeydik. Kendimle onun arasında o kadar büyük bir mesafe görüyordum. Tabii sürur ve gurur için.

deydim de. Paşanın beni ısrarla yanına davet etmesinden iftihar duyuyordum. Fakat bu sevinç, çok sürmedi ve Paşanın iltifat için değil, ağır bir şüphenin halli için beni otomobiline aldığı çabuk meydana çıktı.

Ömrümün en acı dakikalarından birini teşkil ettiği cihetle, bu vakıayı kaydetmek isterim. Otomobil şehre doğru hareket edince ben, —içimi kaplayan neşenin zorile— bir şeyler söylemek ve Paşayı da söyletmek arzusuna kapıldım:

— İnşaallah, dedim, yolculuğunuz iyi geçti!

O, ruhumu okumak ister gibi, derin derin yüzüme baktı, en inatçı dimağlara her sırrı itiraf ettirecek bir sesle şu cevabı verdi:

— Sen, onu bunu bırak ta, Sivasta yapılan hazırlıkları anlat: Beni tevkif etmek için kaç kişi bulabildin ve bunları nerede pusuya yatırdın?

«Aman Paşam, bu nasıl söz?» demekten başka bir karşılık bulamayacak kadar şaşırmışım ve bu ağır bühtanın, töhmetin ruhuma hissettirdiği eza altında bunalmışım.

O ıstırabını anladı, gözlerinde beliren bir tebessümlle idrakimi şevke getirdikten sonra —ciddiyetini bozmadan— anlattı:

— Ali Galiple yaptığınız münakaşalardan haberim var. Fakat beni Nümune çiftliğinde alıkoymak için İbrahim Tali Beyi memur edişinizden, şahsen de aynı teklifte bulunmanızdan şüphelendim. Ali Galibin sizi de kendine uydurmuş olmasına ihtimal verdim. Sizi otomobilime alışım da, bu şüphe yüzündendir. Yanımda rehine gibisiniz. Şayet bir pusu varsa sizin, belki de benden önce, kurban gitmeniz muhakkaktır.

Gözlerim yaşarıyordu. O, gülümsüyerek ilâve etti:

— İhtiyat iyi şeydir. Size de tavsiye ederim ve bu macerayı unutmamanızı isterim!

Ali Galip Mustafa Kemalın Huzurunda

Beş dakika sonra, 3 üncü Kolordu Kuamndanlığı dairesi

Önünde otomobilden iniyorduk ve ben, Paşanın bir zabite şu emri verdiğini duyuyordum:

— Burada bulunan Harput valisi Ali Galiple onun İstanbuldan beraber getirdiği kimseleri hemen buldurun, buraya getirin!

Vakianın sonu ibrete lâyıktır, anlatayım:

Ali Galip Bey — Birlikte getirdiği memurlarla beraber— adetâ tahtelhıfz Mustafa Kemal Paşanın huzuruna çıkarılmıştı. Paşa, kaşları çatık ve çehresi asık bir vaziyette onları kâbul etti.

Bir müddet ayakta tuttu, sonra oturmalarını emretti ve Ali Galibi muhatap tutarak, ağır bir tevbih nutku irat eyledi. Kelimelerin silleden farkı yoktu. Fakât bu utandırıcı, harap edici nutuk, sade bir hakaret yağmuru değildi. Ali Galibin Sivasta günlerce oturarak, saman altından su yürütmeğe çalışmasını «bayağılıkla» tasvir ve kendisini hem takdir, hem tahkir etmekle beraber, —hayrete değer münasebetler düşürerek— milli hareketin mahiyeti, hedefi ve kudsiyeti hakkında da irşatları ihtiva ediyordu.

Süit dökmüş kedi, Ali Galip Beyin o sıradaki vaziyeti yanında aslan yavrusu sanılabilirdi. Bedbaht adam, o derece perişandı, boyuna ter döküyor, boyuna yutkunuyordu. Mustafa Kemal Paşa, belki yirmi dakika sert hitabesini devam ettirdi. Sonra elinde tuttuğu iri taneli bir tesbihi yanbaşındaki sehpaye attı:

— Askerler, dedi, mert olur. Türk askeri ise, mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz cihanın kabul ettiği bu kaldeye istisna mı teşkil ediyorsunuz?.. Yoksa ordudan ayrılmakla Türk askerine mahsus bütün kıymetlerden de uzak mı düştünüz? Nedir bu yaptığınız?.. Kime ve kimlere hizmet, yahut kime ve kimlere ihanet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü?

Ali Galip Bey, bir kaç kelime söylemek istedi, fakat Mustafa Kemal Paşa müsaade ve müsamaha göstermedi, kızgın kızgın ayağa kalktı;

— Size, dedi, daha ağır muamelede bulunabilirdim. Mütakait bir asker olduğunuza hürmet gösterip, bu kadarla iktifa ediyorum. Şu kadar ki, aklınızı başınıza almaz, haddinizi tanımaz, dilinizi de kısmaşsanız, akibetiniz vahimolur. Haydi, buyrun, yerinize gidin. Derin derin düşünün. Harputa mı gitmek, geri İstanbula mı dönmek lâzım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutmayın ki, Anadolu'da sizin gibilerin ve efendilerinizin düdüğü ötmez, ötemez.

Ali Galibin Mahrem Maruzatı

Ali Galip Beyin ertesi gün bavullarını alıp, İstanbula döneceğini tahmin ediyordum. Halbuki o, tepeden tırnağa kadar ıslatıldığı günün gecesinde, Mustafa Kemal Paşanın konukladığı yere geldi. Pek mühim maruzatta bulunacağını haber verdirerek, mülâkata kabul edilmesi rıcasında bulundu. Rauf ve İbrahim Tali Beylerle ben, Paşanın nezdinde bulunuyorduk.

Harput valisinin gerçekten mühim ve mahrem şeyler söylemek istediğini sanarak odadan yavaşça çıktım. Ali Galip, sofada —ceketinin düğmelerini iliklemiş olarak— endişeli bir tavırla doluşuyordu. Fakat uzunca konuşmamıza zaman kalmadı. Paşanın yaveri geldi, «Buyrun» diyerek onu içeri götürdü.

Ali Galip Beyin neler söylediğini, ne tavırlar aldığını bilmiyorum. Yalnız Paşanın —uzun bir muhavereden sonra— onun Harputa gidip işe başlamasına müsaade ettiğini öğrendim. Nitekim ertesi sabah, Mustafa Kemal Paşa Erzincan istikametinde yola çıkarken Ali Galip Bey de Malatyaya doğru hareket etmiş bulunuyordu.

Atatürk Anlatıyor

Rahmetli Reşit Paşanın hatıralarında, Ali Galibin Sivas

teşebbüsüne ait kısım burada nihayet bulmaktadır. Bu kısmı tamamlamak için Atatürkün büyük nutkunda, Ali Galiple kendisi arasında geçen konuşmaya ait parçayı aynen almak doğru olacaktır:

•Efendiler, bu Ali Galip gördüğü kötü muameleden sonra, mahrem beyanatı olduğunu söyleyerek gece, yalnız olarak yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Hareketlerinin dış görünüşüne ehemmiyet vermememizi rica ile Mamuretülaziz vilâyetini kabul ederek gelmekten maksadının, benim noktai nazarıma hizmet etmek bulunduğunu ve Sivasta bekleyişi, benimle buluşup bizzat talimat almak için olduğunu izah ve bin türlü delillerle isbata çalıştı ve bizi sabaha kadar işgal etmek suretile, muvaffak dahi olduğunu itiraf etmeliyim.»

ALI GALIP VAK'ASI

YUNUS NADI

Babıali Ali Galib'i Sivas üzerine yürümeye ve Mustafa Kemal'i Tevkife Memur ediyor

Babıalının tasavvur ve tasmim ettiği cinayet şöyle tatbik ve icra olunacaktı:

Elaziz valisi Galip ne yapmak istediğini ve nereye gittiğini, hatta evdeki haremine varıncaya kadar hiç kimseye söylememek suretile, Kürt aşiretlerinden alacağı birkaç yüz silâhlı atlıle Sivas üzerine yürüyerek bir gün ansızın şehri basacak ve orada bulacağı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının işini bitirecekti. Babıali de böylelikle kendisi için korkunç bir heyet teşkil eden şu Mustafa Kemal Paşa cemiyetinden katiyen kurtularak derin bir nefes almış olacaktı. Babıalının bu tertibatı, Mustafa Kemal Paşa, Sivasa geldikten sonra haber alınmış olmakla beraber, gariptir ki daha Erzurumdaki ikametinin son günlerinde, şu Mamuretülaziz Valisinin münasebetsiz bir adam olduğunu sezen arkadaşlar olmuştu. Hatta bunlardan gözü pek birkaç kişi, kendi aralarında aldıkları bir kararla Elazize bir iki fedai göndererek vaziyeti yakından gözlemeği kurmuşlar ve bu kararlarını tatbik ve icra mevkiine dahi koymuşlarken, nasılsa keyfiyeti haber alan bazı ileri gelenler, yola çıkarılanları geri çevirmek için ısrar etmişler ve öyle de yapılmıştır.

Babıali Ali Galib'i Sivas üzerine yürümeye ve Mustafa Kemal'i Tevkife Memur ediyor

Babıalının tasavvur ve tasımim ettiği cinayet şöyle tatbik ve icra olunacaktı:

Elaziz valisi Galip ne yapmak istediğini ve nereye gittiğini, hatta evdeki haremine varıncaya kadar hiç kimseye söylememek suretile, Kürt aşıretlerinden alacağı birkaç yüz silâhlı atlıle Sivas üzerine yürüyerek bir gün ansızın şehri basacak ve orada bulacağı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının işini bitirecekti. Babıali de böylelikle kendisi için korkunç bir heyet teşkil eden şu Mustafa Kemal Paşa cemiyetinden katiyen kurtularak derin bir nefes almış olacaktı. Babıalının bu tertibatı, Mustafa Kemal Paşa, Sivasa geldikten sonra haber alınmış olmakla beraber, gariptir ki daha Erzurumdaki ikametinin son günlerinde, şu Mamuretülaziz Valisinin münasebetsiz bir adam olduğunu sezen arkadaşlar olmuştu. Hatta bunlardan gözü pek birkaç kişi, kendi aralarında aldıkları bir kararla Elazize bir iki fedai göndererek vaziyeti yakından gözlemeği kurmuşlar ve bu kararlarını tatbik ve icra mevkiine dahi koymuşlarken, nasılsa keyfiyeti haber alan bazı ileri gelenler, yola çıkarılanları geri çevirmek için ısrar etmişler ve öyle de yapılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Sivasa vardığı zaman, Babıali, yani Dahiliye Nazırı Adil, Elaziz Valisi Galiple muhabere halinde bulunuyordu. Bu muhaberat gözden geçirildiği zaman, Dahiliye Nazırı Adille Ali Galibin bir ipte oynamaya çalışan iki hokkabaza benzediklerine hükmetmemek elde olmaz.

Eldeki vesika kopyelerine göre, Babıali ile Ali Galip arasındaki muhaberenin 1331 (1919) Ağustosunun 29 veya 30 unda başladığı ve ilk telgrafın Dahiliye Nazırı Adil tarafından Ali Galibe, kendisi için feyiz ve yükselmeği mucip mühim bir vazife verileceği ifadesile çekildiği anlaşılıyor. Ali Galibin bu telgrafa cevabı 31 Ağustos tarihli olup, bu tarihten Eylülün 3 üne kadar Babıali ile Ali Galip arasında belki yirmibeş otuzdan fazla telgraf gidip gelmiştir. Bunların hepsi makine başında yapılmış muhaberat olup yazılış tarzları cina-yet tasavvur ve tasmimile alâki düşkünlüğün en iğrenç şekillerini açığa vurmaktadır.

Dersimden çektiği ilk cevap telgrafında, Ali Galip teklif olunan hizmete mukabil ileri süreceği isteklere yol açmak için, kendisini göklere çıkaran medihlerle bir iki sayfa doldurmuş bulunuyor.

Bu telgrafa nazaran o sıralarda Dersim kürtleri, mutat üzere, Çemişezek, Eğin, Kemah, Erzincan ve Harput köylerine saldırarak hayvan yağmasına başlamışlar, hatta Eğinde Elaziz - Erzincan postası vurulmuş. Malları ellerinden alınanlar, İtilâf mümessillerine müracaat edecekleri tehdidile vilâyeti, haklarının alınmasını davet edenler varmış. (Miktarı noksan, kifayeti aciz bir jandarmadan başka hiçbir kuvveti olmayan Ali Galip ne yapsın? O yapacak şeyi bulmakta müşkilât çekmemiş, binmiş atına ve düşmüş dağlara!... Öyle ki,

eşkiyanın dolaştığı yerlerde gezmeğe kadar ileri gitmiş. Aşiretlerle samimi temasa gelerek fikirleri ve sırları anlamış. Görmüş ki durum pek fenadır. Şimdiye kadar hiç çapulculuğa gitmeyenler bile, bu günlerde birçok kelepir topluyor ve hayvan getiriyorlarmış. Aşiretler birbirine bakıp imrenerek taraf taraf ve oluk oluk kelepir getirmeğe koşuyormuş. İleri gelenler bu temayülleri önleyemiyormuş; çünkü ahali, kuvvetsiz, önlemeğe ve cezalandırmağa iktidarsız saydıkları Osmanlı hükümeti idaresinden, yakında başka bir idareye geçecekleri fikrine düşmüşler; yeni hükümetin eskiden gaspedilenleri aramayacağına ve bu itibarla yaptıkları yanlarına kalacağına iman etmişler!...) Bu gidisle şu fena vaziyetin süratle genişleyerek vahim bir şekil alacağını anlayan ve şu hale nazaran mahalline tam vaktinde yetişmiş olan Ali Galip Beyefendi Hazretleri bütün konuşma kudretile ortalığa sihir ve efsun saçmağa ve herifleri yola getirerek, bundan sonra uslu oturacaklarına dair mukaddesata yeminler ettirerek durumu düzeltmekle mesgulken bir de Dahiliye Nezaretinin emrini alıyor. Simdi ne yapsın? Uzun telgrafnamesinin sonlarında aynen diyor ki:

“.....Eğer eski ve malûm şöhretimin naciz konuşma kabiliyetime verdiği kuvvetle, sihir dolu işler görmekte olduğum şu nazik zamanda vilâvetten avrılmaklığım doğru ise ve verime aciz kulları gibi ölümle alay ederek, malını mülkünü de ortava kovarak aşiretlere, hayran kaldıkları seccat ve sehavet nümuneleri gösterecek diğer bir valivi uçakla ulaştırmam mümkünse, ve bir de hemen kurmay albaylığa ve az sonra da Tümgeneralliğe terfiim yapılacak olursa ve hükümetin verdiği yeni vazifeler daha büyük fedakârlığı iltizam

ediyorsa, memuriyeti, geçim vasıtası ittihaz mecburiyetinde olduğumu, vatan vazifesinden de kaçmayacağımı arz ederim.”

Bununla beraber aynı telgrafta Ali Galip, vurulan postadan gaspedilenlerin bir kısmının geri alınabilmesi ihtimalinden bahisle yeni vazifesinin birkaç gün geri bırakılması lüzumunu da arz ediyor.

Babıali müsait bulunduğu bu ilk zeminden istifade ederek, Ali Galibe, askeri rütbesinin iade olunacağını ve Padişahın ihsanlarına gark olacağını, daha hatır ve hayale gelmez mükâfatlara mazhar olacağını, bol harcırah verileceğini müjdeleyerek, posta vurgunundan vesaireden vaz geçerek hemen teklif olunan yeni hizmet için muvafakat cevabı vermesini istiyor.

Dikkate lâyıktır ki, henüz ortada görülecek hizmetin nev'i ve mahiyeti belli değildir. Dahiliye Nazırı yalnız görülecek işi, Ali Galibin beraberine alacağı yüzelli ikiyüz kişilik bir suvari kuvvetile Sivas tarafında görülecek bir iş olmak üzere anlatmış olduğuna göre, Ali Galip de onun elbette mahiyetine intikal etmiş bulunuyordu. Binaenaleyh kendisini mümkün olduğu kadar naza çekecekti.

Telgrafla Pazarlık

Sivası basarak orada bulacağı Millî Önderle arkadaşları üzerine bir cinayet ve şakavet çetesi halinde çullanması tasavvur olunan Elaziz valisi Ali Galiple Dahiliye Nazırı Adil arasındaki pazarlık muhabereleleri - makine başında devam ediyor. Ali Galip cevabında diyor ki:

Dahiliye Nazırı Beyefendi Hazretlerine,
Dersim : 1 Eylül -

Bu da bir vatan vazifesidir. Tabii aciz maruzatım mütalea ve buradaki vazife ile mukayese edildikten sonra verileceğine nazaran, deruhte etmek hamiyet vazifesidir. Yalnız muvaffakiyet temini için bazı hususları bilmek ve bazı şartlar ile ri sürmek isterim. İki gün sonra Elazizden muhabereye müsaade buyrulmasını temenni ederim.

Elaziz Valisi
Galip

“ Vali Galip Beye,

Babıali : 1 Eylül -

Alelacele hareketiniz lâzımdır. Yarın sabah yüksek mütalealarını bildirmenizi bekliyorum. Mümkün olursa yarın akşam da hareket etmeniz münasip olur.

Nazır
Adil ”

İş bu kerteye girdikten sonra beklemeğe hiç de hacet yoktu. Ali Galip derhal şu telgrafla mukabele ediyor:

Dahiliye Nezaretine,

Dersim : 1 Eylül 1331 (1919) -

Onsekizinci tümen komutanı ve kurmaybaşkanı bulunduğum sırada, subayların siyasetle uğraşmalarını yasak etmem üzerine husumetle karşılaşmış ve 1911 senesi başında istifaya mecbur kalmıştım. Sekizbuçuk senedir ticaret ve ziraatla meşgul oldum. Bu müddetlerin kıdemime eklenmesile hemen Kurmay Albaylığa ve Elazizden hareketim sırasında da Tümgeneralliğe terfiim yapılmazsa, akran ve emsalime nazaran daha aşağı bir rütbe ile askeri vazife kabul etmiş olacağım. Bu rütbenin başarı bakımından ehemmiyeti vardır.

Bundan başka ailem efradından onbir nufusu buraya getirip Elazizde bir sürü ev eşyası da aldım. Nakliye masrafı da çok fazladır. Yolluklar da yetişmemektedir. Geleli iki ay olmadığından henüz tam maaş da alamadım. Ziraat ve ticaret işlerimi dağıtıp, hamiyet vazifesi olarak şuraya gelişimin perişanlığımı mucip olmaması için yolluktan başka tazminat da isterim.

Elaziz Valisi
Ali Galip ”

Babıalının cevabı

“Babıali : C -

Askeri rütbenizin yükseltilerek geri verilmesine karar verilmiştir. Beklenen başarınız üzerine Padişahın atıfetine de kavuşmanıza ara olacağı-mıza şüphe yoktur. Tahakkuk edecek sefer masraflarınız da verilecektir. Vakit geçirilmemesi için muvafakat cevabınızın hemen verilmesini bekliyorum. Bildirilen yere maiyetinizle birlikte bu akşam hareketiniz lâzımdır. Aile sonra da naklo-lunabilir.

Nazır
Adil ”

Ali Galip, Sivasta Mustafa Kemal Paşa ile yandıdakiler üzerine bir baskın yapmak üzere kendisine yapılan teklifin kabulünü pek pahalıya satmağa karar vermiştir. Onun için, fırsat bu fırsattır. Buna binaendir ki, halâ görülecek işin nev'i ve mahiyetini sormaksızın, derhal pazarlığa girmişti. Neden sonra Babıaliye : “Bunlar hep iyi ama, sanki göreceğim iş nedir?” diye soracaktır da. Sorduktan ve cevabını aldıktan sonra, pazarlık piyasasını yükseltecektir. Aşağıda da görü-

leceği üzere, bunun kadar gülünç, feci, daha doğrusu menfur ve iğrenç hadise az bulunur.

Babîâlinin telâşı, Ali Galibi biran evvel yola çıkararak Sivas üzerine sevketmeğe yönelmiş olduğu halde, Ali Galibin maksadı, bu fırsattan istifade ederek mümkün olduğu kadar fazla menfaat koparmak için ayak sürmektir. Binaenaleyh hemen hareket emrine karşı, daha evvel yapılan telgraf muhaverelerinin bağlantısına bakmayarak, şu cevabı veriyor:

«C: 1 Eylül —

1) Maiyefimde Dersim jandarma taburundan sekiz suvari var. Bunların bu muhitten ayrılması doğru olmaz. Elazizden döneceklerdir. Başka bir suvari tertibi ise kolay değildir. Bu vilâyetin jandarması zaten ihtiyaca kâfi olmadığı gibi, başka bir yere nakledilse, hemen firar ederler. Hatta bir sancaktan ötekine naklediîdikleri zaman bile aynı hadise olur. Bunun başka vilâyetlerde de çok defa tekerrür ettiğini Jandarma Umum Kumandanı da tasdik eder. Halkda jandarma mesleğine fazla rağbet yok. Firarilerden jandarma yazmağa kalksak bile, Alayımızın boşluklarını dolduramayız. Esasen jandarma maaşlarının ödenmeyip askıda kalması rağbeti büsbütün azaltmıştır.

2) Tahakkuk edecek sefer masrafım, evimin nakli ve eşyamın satılıp yenisini almak masrafını koruyamaz. Bu itibarla yolluktan başka enaz yediyüz lira tazminat verilmezse mağdur olurum.

3) Sekizbuçuk sene istifada geçmiş askeri kıdemimin zammolunması elzem, iki derece terfi de hakkımdır.

4) Bu maruzatım yerine getirilmek şartile vazifeyi kabul ettiğim maruzdur.

11 Eylül 1335 (1919)

Elaziz Valisi
Ali Galip»

Dahiliye Nazırı bu telgrafa verdiği cevapta, bütün taleplerinin hatta fazlasile teminini taahhüt- le, yolluktan, sefer masraflarından başka şimdilik, yalnız kendi rey ve fikrile 300 lira tazminatı kabul etmekte olduğunu ve fakat biran evvel tertibat alınarak hareket lüzumunu alelacele bildiriyor ve rica ediyor.

Yapılacak İş Ne dir?

Bütün bunlar iyi. Fakat asıl görülecek iş nedir? Pazarlık buraya kadar ilerledikten sonra, Ali Galip kendisine verilmek istenilen mühim vazifeyi Babıâliye nihayet açıklattırmağa lüzum görmüş- tür. Belki bu açıklamalardan sonra yeni pazarlık zeminleri açılabilir. Onun içindir ki, esasen kendisine verilmek istenilen vazifeni nevi ve mahiyeti- ni bildiği halde —bu kadar muhabereden sonra— onları hiç bilmemezlikten gelerek Babıâliye şu aca- ip telgrafı —tabii hep makine başında— çektiri- yor:

Nazır Beyefendiye,

Dersim: 1 Eylül —

1) Yakalanmaları icap edenler, firar, saklan- ma, isyan ve ayaklanma hallerinden hangilerini işlemişlerdir? Aralarında hizmette bulunanlar var mı?

2) Aşiretlerden ve hemşerilerimden ne kadar para ile ne kadar adam kullanabileceğim?

3) Başarı kazanabilmek için selâhiyetimin derecesi ne olacaktır?

4) Halen Kolordu Komutanı veya vekili kimdir? Cevabınızı makine başında bekliyorum.

**Elaziz Valisi
Galip»**

Garabet ondadır ki, Dahiliye Nazırı dahi verdiği cevaplarda bir türlü Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını açıkça zikretmekten sanki korkar gibi, işi hep rumuz ve işaretle ve maksadın etrafında dolaşmak suretile anlatmağa çalışıyor. Makine başındaki muhaverelerde:

— Canım bilmiyor musun, şurada kongre, burada içtima akteden bir takım adamlar var, işte yakalanıp bastırılmaları Padişah tarafından istenen kimseler bu adamlardır, demek istiyor.

Bu arada Babîâli uslubunca telgraf kıyafetine sokarak uzunca verdiği belli başlı bir ifade şudur:

«Şark vilâyetlerinde bir gaişe çıkarmağa çalışanların tahriklerini önlemek ve karşı koyanların yakalanarak buraya gönderilmesi hususunu üzerinize aldığınız takdirde, istediklerinizin hepsi yerine getirilebilir. Elazizde şimdilik itimat ettiğiniz birisini vekil bırakabilirsiniz. İtimat edeceğiniz aşiretlerden lüzumu kadarını maiyetinizde götürebilirsiniz. Masrafları hükûmetçe ödenir ve görevleri hizmetlere göre kendilerine Padişah tarafından ihsanlarda bulunulur. Yüksek dirayetiniz daha fazla tafsilâta ihtiyaç göstermez. Artık kat'i kabul cevabınızı beklerim.

**Dahiliye Nazırı
Adil»**

Ali Galibe bu kadarı kâfi değildir. O takip olunacak adamların devlet nazarındaki şer'i ve kanunî vaziyetleriyle diğer hususların izahını talep eden telgrafına madde madde cevap istiyor. Kendisi meçhul üzerine yürümek itiyadında değildir. Gideceği yolu etrafı ve üzerine yürüyeceği hedefleri tafsilâtile bilmek ihtiyacındadır. Dahiliye Nazırımın bu mecburiyetle, hep aynı günde gönderdiği diğer bir mufassal cevap telgrafının ifadesi şudur:

«C: 1 Eylül 1335 (1919)

1) Muti olduklarını iddia ettikleri halde, tahriklerine devam ediyorlar. Kendileri aynı fikirde olan memurların göz yummasından istifade ederek, emin oldukları sahada serbestçe dolaşıyorlar. Bugün hiçbirinin sıfat ve selâhiyetleri yoktur.

2) Emin olduğunuz kimselerden birkaç yüz suvarile ansızın gidebilerseniz, oralarda tesadüf edeceklerinizi yakalayıp gönderebilirsiniz; diğerleri tabii kaçacaklardır. Bir daha da oralara yanaşamayacaklardır. Bu suvarilere jandarma tahsisatı verilebilir.

3) Vali ve Komutanlık selâhiyetlerinin elinizde toplanması başarıyı temin edecektir.

4) Kolordu Komutanı Selâhattin adında bir Albaydır. İstanbuldan yakında gönderilmiştir.

5) Kat'î cevabınızı hemen bildirmenizi rica ederim.

**1 Eylül 1335 (1919)
Nazır Adil»**

Nihayet vaziyet anlaşılmıştı. Artık Ali Galib yapılacak işi enine boyuna biliyor ve bunu kabul ediyor. Yapıp yapmayacağı, başa çıkıp çıka-

mayacağı bahis mevzuu değildir. O şimdilik vaziyeti anlamış ve vazifeyi kabul etmiş oluyor. Verdiği cevapta, Elaziz vilâyeti dahilinde aşiret alayı olmadığından, başka yerdekilerin de seferber halde olmadığından, seferberlikleri ise vakte muhtaç olduğundan bahsediyor. Rütbe meselesinin müteakiben hallolunmasına razıdır. 300 Lira zamlı da iktifa ediyor. Fakat istifa halinde geçen sekiz buçuk sene kademine zamolunmazsa, askeri hizmet kabul edememekte ısrar ediyor. Zamolunursa yeni vazifesine gitmek üzere hemen Elazize hareket edeceğini yazıyor, hatta yüz kadar atlı tedariki için şimdiden iktiza edenleri telgraf makinesi başına davet edebileceğini de ilâve ediyor. Fakat kadem zammı şarttır. Dediklerini kabul ettirmek için Dahiliye Nazırının ağzına —aynen şu ifadelerle— bir parmak bal çalıyor:

«Mesele o kadar müşkil değil. İnşaallah başarı kolaylıkla elde edilir. Bu havalide tanıdığım nizamiye ve jandarma ile aşiretlerden yüz atlı mak-sada kâfidir.»

Ancak Ali Galip Nazırdan bir haftalık bir mühlet istiyor. Çünkü askeri elbisesi yoktur, atı da aksaktır. Bunları tedarik ve tebdil lâzımdır.

Ali Galip Vazifeyi Kabul Ediyor

Gözönünde bulunan vesika kopyeleri arasında, klişesi alınmış bir vesika vardır ki, bu defa aslile mukayesesine imkân elverdiğinden dolayı mâna ve mahiyeti anlaşılmıştır. Filhakika bu fotoğrafın aslı dibinde kurşun kalemile —yazılmıştır— kelimesinden sonra kâğıdın epeyce aşağılarına doğru keza kurşun kalemile atılmış «30 Ağustos 35» tarihi vardır. Yukarıdaki tahminimize de uy-

gun olarak Mamuretülaziz valisi Ali Galibe Sivas-
ta yaptırılmak istenilen baskının ilk tebliği, işte
bu telgrafla, 1335 (1919) senesi Ağustosunun 30
uncu günü vaki olmuştur. Hususi surette fotoğrafı
alınmış olduğuna göre, bu vesikanın ehemmiyeti
olmak lâzımdır. Bu itibarla biz de onun aynen ke-
za klişe ile alınmış bir kopyesini buraya koyuyo-
ruz. Dahiliye Nazırı Adilin elyazısıyla yazılmış, o
zamanın Şeyhilislâmı Mustafa Sabrinin imzasile
bu fesat başlangıcının metni aynen şudur[*]:

«Mamuretülaziz Valisi Ali Galip Beyefendiye,
Şifre - Gayet mahremdir, bizzat hallolunacaktır:

3. cü Kolordu Kumandanlığı inzimamile Sivas
Valiliğine tayininiz Heyeti Vükelâca tensip olun-
duğundan cevabı muvafakatınıza makine başında
muntazırım.

**Dahiliye Nazırı
Adil**

Bu teklifi kabul etmenizi bilhassa temenni ederim.

**Şeyhislâm
Mustafa Sabri**

Yazılmıştır 30Ağustos 35»

İşte Ali Galibe teklif olunan Sivas baskınının
başlangıcı, İstanbulda tasarlanarak nihayet yuka-
rıdaki telgrafta açıklanan şekil ve surette karar
kılmış bir fesat kumkumasından ibarettir. Hikâye-
nin bu başlangıçtan 1 Eylül'e kadar geçirdiği saf-
haları malûmdur. Ali Galiple Babîâli arasında pa-
zarlık esası üzerine bir sürü makine başı muhave-
resi, ki bunun en çoğu da bilhassa 1 Eylülde cere-
yan etmiş ve hemen bütün günü işgal eylemiştir.
Nihayette herşey kararlaştırılmış olur gibi görüldüğü

[*] Bu vesikanın aslı Sel Yayınları arşivinde bulunmaktadır

halde, Ali Galip, askeri elbise tedariki ve aksak olan atının tebdili için bir hafta daha mühlet istemişti. Halbuki iş olur sahasına girdikten sonra, bu defa Babiâli onun yakasını bırakmak istememiş, Ali Galibi sıcağı sıcağına harekete getirmekte ısrar ederek:

— Bugünden tezi yoktur. İmkân varsa hemen bugün hareket çaresine bakılması İstanbulca fevkalâde memnuniyeti mucip olacaktır. İmkânı yoksa bile, imkânsızlığı mümkün kılarak hemen hareket olunmasını rica ederiz, yollu naz ve niyaza koyulmuş olduğundan Ali Galip de «Oldu olacak, bari şu işi sağlama bağlayayım» diye:

«Bu iş böyle olabilmek için herşeyden evvel yeni memuriyetlerim için Padişah emri çıkmak lâzımdır.» mukabelesinde bulunmuştur.

Ali Galibin bu son cevabı karşısında Babiâlice, gereğinin yapılacağı vaadile muhabereye geçici bir fasıla verilmiştir. Galiba Babiâli icap eden merasimi yapmağa gitmiş, Galip de bu bekleme devresinde, ufak tefek işlerini görmek üzere telgrafhaneyi terk etmiştir. Ancak aradan bir iki saat geçtiği halde, halâ İstanbuldan cevap gelmemekte olduğundan bu defa Ali Galip sabırsızlanarak Babiâliye şu telgrafı çekmiştir:

«Dahiliye Nezaretine,

Dersim: 1 Eylül —

Güneşin batmasına dört saat kaldı. Mesafe de uzaktır. Gece saat ikide mehtap da bitince, dağlık ve sarp yollarda seyahat edilemez. Kesin muvafakatınızı bildirerek bugünden de istifade edebilmek için cevabınızın çabuklaştırılmasını rica ederim.

**Dersimde Elaziz Valisi
Ali Galip»**

Babîâli henüz merasimi bitirememiştir. Son şekillerinde, mesele bir daha Heyeti Vükelâ erkânı arasında hiç olmazsa ayak üstü konuşulacak ve nihayet —Ali Galibin pek ehemmiyet verdiği— «İrade-i Seniye-i Cenab-ı Hazret-i Padişahi» (!) alınacaktır. Bunun için ne olsa üç beş saate ihtiyaç vardır. Çaresiz alınacak Padişah iradesile daha mufassal talimatın tebliği için yarına kadar beklemeye katlanmak lâzım gelmektedir. Mamafih Dahiliye Nazırı bu işin olmuş-bitmiş addile Ali Galibi biran evvel işe başlamak üzere, mümkün olursa hemen yola çıkmaya, ısrarla ve rica ederek teşvik etmekte, Ali Galip ise, yeni memuriyetleri hakkında şimdi bilhassa Padişah emrine ehemmiyet vermektedir. Bu işe ait muhaberele yüklü olan 1 Eylül tarihinde Dahiliye Nazırının, Ali Galibe çektiği telgraf şudur:

«Mamuretülaziz Valisi Beyefendiye,

C: Padişahın iradesi alınmak üzeredir. Fakat siz memuriyet mahallinize gidinceye kadar bunun gizli tutulması lâzımdır. Maiyetinize alacağınız güvenilir suvarilerle mümkünse yarın hareket edip biran evvel yetişmeniz temenni edilir. Hareketinizin tarihle yerinize tahminen ne zaman varabileceğinizin bildirilmesi lâzımdır.

**1 Eylül 1335 (1919)
Nazır Adil»**

Ali Galibin bu telgrafı üzerine, artık irade-i seniyenin alınması üzerinde daha fazla ısrar etmeyerek Elazize doğru yola çıktığı anlaşılıyor. Tarihsiz ve çekildiği yer de meçhul olarak yalnız kopyesi elde bulunan aşağıdaki telgrafın 2 Eylül akşamına doğru, eğer Hozzattan değilse Elazizden çekilmiş olduğuna hükmetmek lâzım geliyor:

«Bugün at üstünde dört saat yol yapıp Mutfa

ve Hozatta boş saat da mütemadiyen nutuk(?) ederek yorgun bir hale düştüm. Açlıktan da sersemleştim. Yemeğe gitmek üzere yüksek izirlerini beklediğimi arz ile cevabi emrinizin bildirilmesi.

Galip»

Nihayet Sarih Talimat

Nihayet Ali Galibin Elazize varışını Babîâliye, oradan çektiği ve hâlâ yeni memuriyetleri için Padişah iradesinin teminini şart kıldığı bir telgraf-tan açıkça görüyoruz. Ali Galipçe fazla ehemniyet verildiği anlaşılan bu telgrafın metni şudur:

«Dahiliye Nezaretine,

Gayet aceledir ve mahremdir ve gecikmesinden dolayı bütün telgraf memurları mesuldür.

C: Gece yarısı Hozattan hareketle sabaha karşı Elazize vardım. İradeyi henüz tebellüğ etmediğim için, buradaki hazırlığıma tabii başlayamadım. Yoksa hazırlığın yarıda kalması ayıp olur. Tam ve kat'î malûmat ve talimat almalıyım ki, gereğini tayin edebileyim. Hareket ve varış zamanları ona göre tayin edilecek ve emirlerinize cevaben arzedilecektir.

Elaziz Valisi

2 Eylül 1335 (1919)

Galip»

İşte bilhassa bu telgraf üzerinedir ki, Babıali Ali Galibe şu sarih ve mufassal talimatı veriyor:

«Mamuretülaziz Valisi Galip Beyefendiye, Bizzat hallonulacaktır, gayet aceledir.

'2 Eylül 1919 tarihli tele cevaptır:

Arzolunmuştur. İrade-i seniye bugün çıkacaktır. Bu itibarla kesinleşmiştir. Talimat şudur:

Bildiğiniz gibi Erzurumda birkaç kişi kongre adı altında toplanarak birtakım kararlar aldılar. Ne toplananların, ne de aldıkları kararların ehemmiyeti vardır. Fakat bu haller memlekette bir takım dedi-kodulara sebep oluyor. Avrupaya ise çok mübalagalı aksettiriliyor ve bu itibarla çok fena tesirler yaratıyor. Ortada ehemmiyete değer hiçbir kuvvet, hiçbir vaka olmadığı halde, sırf bu mübalagalar ve kötü tesirlerden endişeye düşen İngilizlerin, bu günlerde Samsuna epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükûmetin, umumi tammimleri arasında, size de yaptığı malûm tebligata aykırı hareketler yine devam ederse, çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sivasa ve oradan daha ilerilere yayılarak birçok yerleri işgal etmeleri ihtimalden uzak değildir. Bu ise memleket menfaatlerine elbette ki aykırıdır. Erzurumda toplanan malûm şahısların yakında Sivasta toplanarak yeni bir kongre aktetmek istedikleri, yapılan muhaberlerden anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından bir şey çıkmayacağı hükûmetçe malûmdur. Fakat bunu Avrupaya anlatmak mümkün değildir. İşte bunun için bu şahısların orada toplanmasına yer vermemek lâzımdır. Bunun için de evvelâ Sivasta hükûmetin tam güvenine sahip ve memleket selâmetine uygun olan hükûmet tebligatını harfiyen yerine getirecek azimli bir vali bulundurmak lâzım geliyor.

Sizi onun için oraya gönderiyoruz. Gerçi Sivasta kongre aktetmek isteyen birkaç kişiye engel olmak o kadar güç bir şey değilse de, Ordu büyüklerinden bazılarının da bunlarla aynı fikirde oldukları anlaşıldığına göre, hükûmetin alacağı tedbirleri ellerinden geldiği kadar önle-

mek ve malûm şahısları mümkün olduğu kadar koruyacakları gözönünde bulundurularak Sivasa, yanınıza güvenilir birkaç yüz kişile ansızın girmeniz başarı için uygun görülmektedir.

Bu itibarla, evvelce yazdığım gibi, oralardaki Kürtlerden güvenebileceğiniz yüz yüzelli kadar suvariyi yanınıza alarak ve ne için, nereye gidildiği hiç kimseye sezdirilmeyerek, Sivasa, hiç kimsenin beklemediği bir sırada girip vali ve komutanlığı ele alacak ve oradaki jandarma ve asker miktarı az olmakla beraber, hüsnü idare edecek olursanız karşınızda başka bir kuvvet bulunmayacağı cihetle, hemen otorite kurup toplantıları önleyeceğiniz ve orada bulunanlar varsa hemen yakalayıp İstanbula gönderebileceğiniz aşikârdır. Bu suretle elde edilecek hükûmet nüfuz ve iktidarı içerde sergüzeştçi hareketlere girişenleri yıldırarak bu gibi hareketlerin devamına engel olacağı gibi, dışarıda da çok iyi tesirler yaratarak asker çıkarmak ve oraları işgal etmek hususundaki tasavvurlarından sarfı nazar etmeleri için hükûmetçe kuvvetli bir müracaat ve teşebbüs dayanağı olacaktır.

Zaten Sivasm ileri gelenlerinden bazılarının inanılır şekilde öğrenildiğine göre ahali bu politikacıların tahriklerinden ve para toplamak için yapılan baskılardan nefret etmiştir ve bunların önlenmesi için hükûmete her şekilde yardıma hazırdır. Orada jandarma için istenildiği kadar erat bulunabileceği ve adı geçen Sivas ileri gelenlerinin hususi şekilde yardım edileceği temin edilmektedir. Bu suretle hükûmete sıkıca bağlı kâfi miktarda jandarma kuvveti teskil edildikten sonra birlikte götürüleceğiniz suvarileri mükâfatlandırarak yerlerine geri gönderiniz. İşte yapılacak tedbirler bundan ibarettir.

Bu suretle işe başladıktan sonra ne vakit münasip görürseniz ailenizi ve eşyanızı Sivasa aldırabilirsiniz. Şu kadar ki, halen orada bulunan Reşit Paşanın valilikten azlolunacağı ve yerine başkasının gönderileceği her nasılsa öğrenildi, ve Reşit Paşa Nezarete başvurduğu ve isimleri malûmunuz olan kimselerin kongre akti için Sivasta yakında birleşmek istedikleri alınan haberlerden anlaşıldığından boş yere bir dakika geçirmeyerek biran evvel hareket, bir saat evvel varmağa gayret etmeniz de başarı için mühim ve lâzımdır.

Bu sebep ve düşüncelere göre ne vakit hareketle ve ne kadar müddetle varabileceğinizin hemni bildirilmsi lâzımdır.

Sivasta göstereceğiniz telgraf şudur:

«Zatıalınızın Sivas Valisi ve Komutanlığına tayinleri hükûmet kararı üzerine Padişah - Halife nin tasdikinden geçtiği için hemen hareketle bu telgrafı Sivastaki sivil ve asker memurlardan icap edenlere göstererek vali ve komutanlığı da ele alıp vazifeye başlamanız ve keyfiyeti bildirmeniz tebliğ olunur.

Dahiliye Nazırı Harbiye Nazırı
Adil Süleyman Sefik»

Babiâlinin Zihniyeti

Artık Babiâli maskesini atarak kurduğu şakavet tuzağını işletmeğe açıktan açığa atılıyordu. Dört beş gündenberi devam eden muhabere esnasında Ali Galip kendisine verilmek istenilen cınavet vazifesinin nev'i ve mahiyetini öğrenmiş olduğu halde, resmî surette henüz bu kadar vuzuh ve sarahatla karşılaşmamıştı. Kendisi Babiâliden, kendisine yapılan müracaatın daha ilk gününde

meseleyi anlamış, fakat herşeyden evvel bunu kü-lâh yapılacak bir vesile telâkki ederek büyük gayretini o yola dökmüştü.

Dolambaçlı müracaatlardan anlaşıldığı üzere kendisi en fazla bu fırsattan bilistifade Tümgeneral Ali Galip Paşa olabileceği kuruyordu. Nihayet bu da yapılacaktı. Fakat ne gariptir ki, Babîâli uzun telgrafına, Padişah iradesinin bugün çıkacağı, yani henüz çıkmadığı ifadesile başlamışken, sonuna Sivasta gösterilecek emri sarih ve kat'î olarak ilâve etmiş bulunuyor. Hoş, Ali Galip de bu telgrafı alır almaz yola çıkıverecek değil ya... Şimdiye kadar cereyan eden hal, pazarlık üzerinde geçmiş muhaverat ve muhaberattan ibaretti.

Şimdi sıra artık iş yapmağa gelmiş bulunuyordu. Artık yüz mü, ikiyüz mü ne kadar silâhlı adam bulunacaksa bulunacak ve onlarla Nazır Adilin tarifleri içinde yola çıkılarak Sivasa ansızın baskın yapılacaktı. Bu ise Nazır Adilin dediği kadar kolay iş değildi. Oraya kadar gidip muetmek ihtimali de vardı. Bu son ihtimal Ali vaffak olamamak ve aksine kelleyi feda etmek ihtimmali de vardı. Bu son ihtimal Ali Galibi derin düşüncelere ve ucu bucağı gelmez vesveselere sevketmiştir. Zaten kendisinin böyle bir teşebbüse cüret edebilmek için şimdiye kadar kat'î bir azim ve karara sahip olduğu bile şüpheliyken, şimdi bütün bütün tereddüt ve vehme düştüğü görülüyor. Yüzelli, ikiyüz kişile Sivasa gidilecek. Oralardaki kimselerin böyle bir hareketten haberli olacaklarını farzetmek, ihtiyat ve basirete daha muvafık olursa, ittihaz edecekleri mukabil korunma ve hatta tecavüz tedbirlerinin nelerden ibaret bulunacağını kestirmek kabil değil midir? Bahusus orada Mustafa Kemal Paşa vardır ve bu

hareket bilhassa onu hedef tutan bir hareket olacaktır.

Bu düşünceler önünde Ali Galibin dizlerinin bağı çözülmeğe başlamış ve kendisi, kabul edip üzerine aldığı vazifenin gereklerine Elazizde başlamayarak Malatyaya kadar yolculuk etmek zahmetine katlanmak zorunu hissetmiştir.

Zaten bğyle bir seyahat için yeni bir vesile de çıkmış bulunuyordu. Bir İngiliz zabiti olan Mac Novill, Bedirhanilerden bazı kimselerle o günlerde o taraflara gelerek bir haylı dedikoduya sebep olmuştu.

2 Eylülde Elazizde izini kaybettiğimiz Ali Galibi dört gün sonra, yani 6 Eylülde Malatyada buluyoruz. O tarihle ve çok acele ifadesile, oradan Dahiliye Nezaretine yazdığı telgraf oldukça gülünçtür:

«Malatya: 6 Eylül 1335 (1919) —

Besni postasını vuran eşkiyanın(?) emriniz gereğince behemahal yakalanmaları için lüzumlu olan kuvveti toplamak ve tertiplemek için Malatyaya geldim. Soygunculuk yerine (?) hareket günü de bugün yarın tayin ve arzedilecektir. Yalnız bu uğurda sarfedilecek paranın nereden alınacağını bildirilmesine emirlerinizi rica ederim.

**Vali
Galip»**

Bu telgrafta Sivastaki Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları «Besni postasını vuran eşkiya» ifadesile anlatılıyordu. Ali Galibin «Sivas» dememek için «Soygunculuk yeri» tabirini kullandığı ise, kendiliğinden de anlaşılır. İşte Ali Galibin Sivas baskını için yapılan tekliften sekiz gün sonra vaziyet bu merkezdedir. Halbuki iki üç gün sonra,

kendisi baskına uğramak tehlikesi karşısında, Kâhta istikametinde kaçacak ve takip olunacaktır.

Binbaşı Novill Meselesi

1335 (1919) senesi Eylül başlarındayız. O zamana kadar Mustafa Kemal Paşa aleyhinde nafile yere pek çok çareye baş vuran Babiâli, nihayet Sivas kongresini olsun boşa çıkarabilmek için Elaziz Valisi Ali Galibin şahsında, şakilik etmeğe ve cinayet yapmağa ehil bir haydut hali farzederek kendisine müracaat etmiş, o da birçok pazarlıklar sonunda bu vazifeyi kabul ederek tertibat almak durumile karşılaşmıştır. Babiâlinin tasavvur ettiği plân, Ali Galibin birkaç yüz Kürt suvarisile ansızın Sivasa bir baskın yaparak orada bulunduğu millî şefleri kısıkvrak bağlamak, yahut yok etmesidir. Ama bu badirede aksine Ali Galip mahvolabilirmiş. Orası Babiâlinin umurunda bile değildir. Babiâli o tarafları düşünmüyor bile. Bilâkis o, birkaç yüz kişile yapılacak bu hareketin başarıle neticeleneceğinden emin görünüyor ve hatta bu ciheti açıkça ve üstüste birkaç defa yazarak Ali Galibe de emniyet vermek yoluna girmiş bulunuyor.

İlk pazarlık devirlerinde Ali Galip de yiğitliğine leke sürmemek üzere, «hele dedikleri yapılınsın işin başarıle ve hatta kolaylıkla neticelendirilmesinin mümkün olduğundan» bahsedilip duruyordu.

Fakat sıra meselenin tatbikat ve gerçekleştirilme sahasına geldiğinde, Ali Galip hakikatin dehşeti önünde biraz harta ve puslayı şaşırılmıştır. 2 Eylülde Elazizde son ve kat'î emri tebellüğ eden Ali Galibi dört gün sonra Malatyada bulduğumuz malûmdur. Bu acaip seyahatin iki sebebi vardır:

1.) Sivası basmak için beraberine alacağı silâhlı kimselerin oralardan temini,

2. Karanlık ve karışık maksatlarla yine o günlerde, beraberinde şüphe celbeden bazı şahıslar olduğu halde oralara gelen Major Novill ismindeki İngiliz zabitanın meydan verdiği mesele.

Ali Galip, bu İngiliz zabitanın oralara gelerek dedikoduya meydan vermiş olmasını da Malatya seyahati için vesile saymıştır. Bu İngilizin meselesi de Ali Galiple beraber hallolunacağından, onun da hikâyesinin yeri tam burasıdır. Bu İngiliz zabiti Major Novill'i mütarekenin peşinden bir kere daha şark vilâyetlerinde ve bilhassa Diyarıbekir taraflarında dolaşarak İstanbulla döndükten sonra, şimdi beraberine Bedirhanilerden Celâlet ve Kâmiran ve Cemil Paşazade Ekrem Beyleri de alarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatyaya gelmiştir.

Kendisi daha iki ay evveline kadar Diyarıbekir taraflarında dolaşmış ve o zaman Türkiye aleyhinde hatta alenen propaganda yaptığı malûm olduğundan, bu defaki gelişi hamiyet ve basiret erbabını tekrar sinirlendirmiş ve daha ziyade kuşkulandırmıştır. O zamanlar durumu pek nazik olan o havalinin en dikkatli ve en hassas gözü Kolordu Kumandanlığı olup, Kolordu Kumandanı olan zat ile seyahatında Major Novill'i hemen hemen adım-adım takip ettirmiş ve onun hiç de iyi olmayan fikir ve maksatlarını yakından öğrenmişti.

Major Novill İstanbulla döndükten sonra, Kolordu kumandanı memleketin o havalisinden adeta bir kâbus kalkmış ve defolup gitmişçesine memnun ve müsterih olmuşken, aradan çok geçmeden Major Novill'in —bu defa beraberinde aynı muzır

maksatlara hizmet eden diğer kimseler olduğu halde— çok miktarda İngiliz parasile tekrar o harbiye geleceğine dair haberler alarak, bunları ihtiyaten —dikkat ve basiret üzere bulunulması için— arka arkaya gerekenlere tamim etmişti. Bu haberler filhakika doğru çıkarak, günün birinde Major Novill'in diğer üç yerli arkadaşıle Malatyada meydana çıkması, hamiyetli kumandanın fevkalâde hiddet ve asabiyetini mucip olmuştur.

Bunun neticesi olarak Kolordu Kumandanı, bütün ciddiyetile her tarafa keyfiyeti bildirmiş ve bu hadise karşısında esaslı tedbirler alınması lüzumunu üzerinde şiddet ve katiyetle ısrar etmiştir. 13. cü Kolordu Kumandanı bu meseleden dolayı «dakika tehiri büyük mesuliyeti muciptir» ihtariyle ve 4 Eylül 1335 (1919) tarihile Harbiye Nezaretine çektiği bir telgrafta, vaziyeti bütün tafsilâtile ve bütün ehemmiyetile anlatıyor. Bu telgrafa nazaran:

«Major Novill'in gerek ilk ve gerek bu ikinci seyahati, İngiliz himayesi altında bir Kürdistan teşkili için propagandalar yapmak maksadına dayanmaktadır. Evvelki propagandalarında Major Novill'in teşebbüsleri önlenmişti. Şimdi çok miktarda İngiliz parasile ve daha kuvvetli silâhlı olarak geldikleri anlaşılıyor. Bunlar Elbistan ve Ararat üzerinden Malatyaya gelmişlerdir. Malatya Mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil Beydir. Onun tarafından karşılanmışlardır. Bu seyahatların propagandaya hemen oradan başlayacaklarını şüphesiz bulan Kumandan, teslim edilmiş ve sabit olmuş hiyanetler karşısındadır. Seyyahların Malatyaya gelişleri, orada bulunan suvari 12. Alay Kumandanı tarafından Kolorduya bildirilmiştir.

Major Novill Alay Kumandanına, merkezi hü-

kûmetin iznile Şark vilâyetlerinde Türk, Kürt, Yahudi ve Ermeni nüfusunu anlamak üzere gezeceklerini söylemiştir.»

Kolordu Kumandanı Harbiye Nezaretine diyor ki:

«Bendeniz bu konuda yüksek Nezaretinizden bir talimat almadım. Keyfiyeti Elaziz Valisine yazdım, ve talimat almışsa bildirmesini rica ettim. Bendeniz merkezi hükûmetin bunlara izin vermiş olmasına hiç ihtimal vermiyorum. Major Novill'in ve arkadaşlarının Diyarbekirde yaptıkları propagandalar hakkında genelkurmayda kâfi malûmat vardır...»

Kumandanın bizzat Malatya Mutasarrıfından sikâyeti pek çoktur. Hakkında birçok iş'arlarını İstanbul gözönünde bulundurmamış ve Elaziz Valisi de müsamaha ile geçiştirmekte bulunmuştur. Kumandan yine Harbiyeye yazılan muvassal telgrafının bir yerinde şunları söylüyor:

«Malatyaya gelen bu heyet, silâhlı kimseler muhafazasında gelmişlerdir. Bunun mânası ne demektir? Eğer bize malûmat verilseydi, yanlarına icabında muhafız kuvvet katılırdı. Nitekim Diyarıbekir vilâyetinde gezerken Major Novill'e asker ve zabıt vermiştim. Bendeniz bu heyetin seyahat ve siyasetini gayet muzır görüyorum. Mıntakanın sükûn ve huzuru namına şu teklifi arz ederim:

1.) Malatya Mutasarrıfının derhal azli veya Anadolu içine tebdili,

2.) Major Novill münasebetsiz bir adam olduğundan, İngilizlerce bu mıntakada tetkikler yapılması lâzımsa. bunun Osmanlı hükûmeti aleyhindeki garez ve hiyaneti dolayısıyla, başka namuslu bi-

risinin memur edilmesi ve Major Novill'in derhal geriye alınması,

3.) Ekrem bura adliyesince takibe mahkûmdur; bunun derhal tevkifi ve buraya gönderilmesi için Elaziz Valisine şiddetle emir verilmesi,

4.) Gizli maksatlara alet edilebildikleri pek kolay anlaşılın şahıslara karşı dikkatli davranılması ve binaenaleyh Celâlet ve Kâmıran Beylerin de tevkifleri için Valiye şiddetle emir verilmesi.»

Bunlardan sonra Kumandan, Kurmay Başkanının da aynı fikirde olduğunu ilâve ederek, eğer bu dedikleri yapılmazsa ileride vicdani ve tarihi büyük bir mesuliyet altında kalmamak üzere, şimdiye kadar geceli gündüzlü çalışarak ifa ettiği vazifesine devamda mazur olacağını bildiriyor.

Novill'in Karşı Tedbiri

13. cü Kolordu Kumandanı Harbiye Nezaretine böyle yazmakla beraber, Novill ve arkadaşlarına karşı, onları yakından takip ederek ciddi tedbirler almaktan geri kalmamış ve hamiyetli kumandanın bu hareketleri, İstanbulu da, Malatyayı da, Elazizi de şaşırtmıştır.

İlk hayret ve hiddete düşenlerden biri, bizzat Major Novill'in kendisidir. Kolordu Kumandanının verdiği emirler ve talimat neticesi olarak Malatyada hamiyetli ve vatansever teşkilâtın Major Novill ile arkadaşlarına karşı mahsus vaziyetler alması üzerine, Major Novill açık bir telgrafla doğrudan doğruya İstanbuldaki İngiliz fevkalâde komiserliğine müracaat etmiştir. Kumandanın hakkı yok değildi. Çünkü bu telgrafın hiçbir şey söylemiyen cümlelerinden büyük hakikatlere intikal etmek mümkündür. İşte telgrafın aynen metni şudur:

**İngiltere Devleti Fevkalâde Komiserliği
İstanbul**

Çok aceledir

İstanbuldan hareket etmeden önce, seyahatımdan ve gayesinden bütün sivil ve askerî makamlarına haber verileceğini zannetmiştim. Buna rağmen Malatyaya vardığımda, buradaki sivil ve askerî makamların bu hususta tamamen habersiz olduklarını gördüm. Hatta yanımda bulunan Bedirhan Paşazade Celâdet Ali ve Kâmıran Alinin tevkifleri hakkında Diyarbakırdaki Kor Komutanlığından Malatya Suvari alayı Komutanlığına resmen emir geldiğini hayretle haber aldım. Yanımda bulunarak bana verilen vazifeyi sonuna kadar yapmak hususunda vücutlarına son derece ihtiyacım olan seyahat arkadaşlarım hakkında yapılacak bu gibi tevkif teşebbüslerinin devlet için vahim neticeler doğuracağını Osmanlı Hükûmetine bildirilmesini ve hükûmetin, bütün sivil ve askerî makamlarına ben ve heyeti teşkil eden Bedirhan Paşazade Ali ve Kâmıran Ali Beylerle Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Hakkârili Osman Efendinin vazifelerini tamamlamakta gerekli yardımlarda bulunmaları hakkında emir verilmesi için teşebbüslerde bulunularak neticenin bildirilmesini rica ederim.

MARK TOHLE»

Major Novill'in komiserliğe çektiği bu telgraftın altındaki «Mark Tohle» imzası, telgrafhanelerden geçerken yanlış zaptolma neticesi mi öyledir, yoksa o da kendisinin komiserlikçe malûm diğer bir ismi midir, orasını şimdi bilmek bittabi kabil değildir. Yalnız şurası varittir ki, komiserlik, Babı-

âlideki teşebbüsünü bu isim üzerine yazmış olduğundan, hep «Mark Tohle» diye yazmaktadır. Dahiliye Nezaretinin Elaziz valisine telgrafı 7 Eylül tarihli olup, bu sırada Elaziz valisi —hani şu baskını yapacak olan— Ali Galibin Malatyada bulunduğunu biliyoruz. Ali Galibin Sivasa gidecek yerde Malatyaya gitmesi ise, bu İngiliz meselesi de vesile teşkil eylemiştir.

Ali Galip ve Major Novill

Ali Galip, Major Novill ve arkadaşları haklarında 9 Eylül tarihile Malatyadan Dahiliye Nezaretine yazdığı telgrafta diyor ki:

«Yüksek Nezaretinizden verilmiş vesika ile Bedirhanilerden Celâlet Ali ve Kâmıran Ali, Diyarbakirli Cemil Paşazade Ekrem ve Hakkârili Rahmi Beylerle İngiliz Binbaşısı Novill'in Malatyaya geldikleri ve nüfus tahkikatına başladıkları Mutasarrıflıktan ihbar olunarak yapılacak muamelelerin sorulması üzerine cevaben Nezaretin emrinin yerine getirilmesi bildirilmişti. Aynı zamanda bermutat (?) 13. cü Kolordu Kumandanlığından 11. ci Kolordu Askerlik Şubesi Başkanlığına gelen şifrede keyfiyet izam edilmiş ve Malatyada bulunan Topçu Suvari alaylarından Elazizdeki piyadelerin, mevcut hayvanlara bindirilmesi suretiyle kuvvetlendirilmeleri ve bendenizle istişare edilerek bazı hareketler tavsiye ediliyordu. Bu sırada 13. cü Kolordu Kumandanı tarafından Celâlet ve Kâmıran Beylerin tevkifi için Malatyadaki Suvari Alavına emir verildiğinden ve bunun Osmanlı hükümetile tehlikeli neticeler doğurabileceğinden ve seyahat maksadının vilâyetlere tamim ettirilmesi lüzumundan bahsedip İstanbuldaki İngiliz Mümes

silliğine çekilen telgraf kopyesile yapılacak muamelelerin sorusunu havi Malatya Mutasarrıflığından ikinci bir telgraf aldım ve derhal ahali hukukunun mahfuz ve bizzat asker tevkifi (?) gayrı caiz olduğu sivil hükümetçe lüzum gösterilmedikçe askeriyenin, hiç kimsenin hürriyet hakkına tecavüz edilemeyeceği, edilirse ahalinin hukukunu muhafaza ile mükellef olan sivil hükümetin bu yoldaki vazifesini ifadan çekinmeyeceği hakkında cevap verilmiş ve su cevabın Mr. Novill ile suvari kumandanına da tebliği ilâve olunmuştur. Bununla beraber Malatya yolculuğunda acele edildi ve bütün gece yol alınarak Malatyada Mr. Novill ve arkadaşlarıyla görüşüldü. Sevhât maksadı hakkında verdiği izahatın hülâsası, Kolordu Kumandanının telâşına yer olmadığını ispat ediyor.»

Ali Galip, Mr Novill hakkında bu teminatı verdikten sonra beraberindeki dört Osmanlı gencine geçerek bunların da oralarda muzır işler göremeyeceklerini, görmek isteseler ve hatta gizli gizli propaganda yaparsalar bile, bunun «temelsiz tesirleri» ni hükümsüz bırakmanın güç birsey olmavacağını ilâve ederek Dahiliye Nezaretine şu nasihatı fırlatıyor :

«Halen siyasî mesele çıkarılmasına lüzum yoktur. Bu vilâyette gereğinin yapılmasında ihmal gösterilmeveceğine itimat ediniz!»

Major Novill'in seyahatı Babiâlinin umurunda bile değildir. Hatta bizzat Nazır Adil, gerek Mr. Novill'e, gerek beraberindeki adamlara, ayrı ayrı vesikalar vermiş olduğu halde, keyfiyeti Elaziz Valisinden sorarken, bunları bile bilmemezlikten gelmektedir. Babiâlinin bugün için ehemmiyet verdiği yegâne şey, Ali Galibe havale olunan ve onun tara-

findan kabul olunur gibi gösterilen Sivas baskını meselesidir.

Babiâli Sivas baskınının muvaffakiyetle neticelenmesi bahasına, bütün Şark vilâyetlerini değil. hatta daha fazlasını feda etmeğe hazırdır. Hatta Babıaliye yalnız, Kâğıthaneyi de içine alan Yıldız muhitinden ibaret bir İstanbul kalsa bu bile kâfidir. Batan İmparatorluğun Babıali tarafından temsil olunan son zihniyeti budur. Fakat o, yani Babiâli, başında bulunduğu İmparatorluk batarken dahi kan istiyor. İstiyor ki Ali Galip, ne yapılacağını bilmeyen ikiyüz suvarile Sivası bassın, ve oradan memleketi kurtarmağa çalışan millet timsali Mustafa Kemali kana boğsun. Babiâlinin son hırsı budur. Dahiliye Nazırı Adil'le Şeyhislâm Mustafa Sabri buna muvaffak olsalar, belki bu alçak muvaffakiyet hesabına hayatlarını bile feda edecek kadar titreyişyorlar.

Babiâlinin Telâşı

Bu sebeple Dahiliye Nazırı Adil, sudan geçtiği Major Novill meselesini kolaylıkla ve süratle bir tarafa bırakarak Ali Galibe soruyor:

— Peki, ya Sivas?... O ne olacak?.. Çok uzadı!.. Ne vakit gidiyorsun?.. Çabuk ol ve bildir!..

Ali Galip bu işi kabul ettiğine çok pişmandır. Mesele hiç de zannolunduğu kadar kolay değildir. Bunu itiraf etmiyor. Fakat başlangıçtanberi muhaberat dikkatle takip olununca kendisinin bu iste yalnız külâh kapmak yolunu tutarak ciddî tarafını hiç de ehemmiyetle göze almamış olduğu açıkça anlaşılıyor. Malatyaya gidis daha ziyade işten uzaklaşmak manasına alınabilir. Bununla beraber oradan «gayet aceledir» ibaresile Dahiline Nazırına şu telgrafı veriyor:

«C: 7 Eylül —

Malatya muhasebecisi jandarma havalesi kalmadığını tebliğ etti. Eşkiya takibi için sevkolunacak kuvvete sarf edilmek üzere bura muhasebeciliğine sözü edilen tahsisattan süratle onbin liralık havale yapılması.

**8 Eylül 1335 (1919)
Malatyada Elaziz Valisi
Galip»**

İzaha lüzum yoktur ki, takip olunacak eşkiya Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarından ibarettir. Dahiliye Nezareti saati saatine cevap vererek istenilen havalenin fazlasile verildiğini bildiriyor ve artık hemen hareket etmek üzere Ali Galibi sıkıştıyordu.

Simdiye kadar Ali Galibin her dediği şey yapılmış ve en son işte tahsisat isteği de dakikası dakikasına yerine yerine getirilmiştir. Şimdi Babiâli artık Ali Galipten her an Sivasa doğru hareket hareket haberini beklemektedir.

Fakat yağma mı var? Sivasa gitmek kolay sev mi? Hem Babiâli kim oluyor? Bir Kurmay subay olan Ali Galip Babiâliye hareket haberi yerine derin düşünceleri havi şu telgrafı veriyor:

«Malatya: 8/9 Eylül —

«Sivas ahvalinin tahkikatı için gönderdiğim adamdan henüz malûmat alamadım. Sivastan birkaç kisivi de bilvasita çağırarak oradaki fikirleri ve ahvali öğrenmek istedim. Zira komitecilerin (?) bombalı erat(?) gezdirmekte bulunmaları ve ecnebilerden de(?) yardım vaadile bunları teşvikte bulunanlar olması muhtemel olduğundan ona göre gereğine başvurduğum. Böyle mühim teşebbüsler-

de en mühim muvaffakiyet vasıtası, kuvvetten ziyade düşmana dair bilgilerdir.

Bilinmelidir ki vatanım için hiçbir fedakârlıktan çekinmem. Ürkütmekten korkarak ahvâlden haberdar etmek hususunda ihtiyatkârlığa lüzum yoktur. Azmim sarsılmaz. Milleti ve vatanı sergüzeştçilerin kılavuzluğundan ve elinden kurtarmak vecibesi karşısında başarısızlığın ölümden beter bir hacillik olmakla kalmayıp, maazallah kötü neticeler de doğurabileceğini düşünmeli, ve ona göre gerekli tamamlayıcı bilgiler verilmelidir. Kuvvetin miktarile hareket zamanını şimdiden kesin olarak tayin edemem. Mamafih bir hafta zarfında matlûp istikamete doğru hareket kasdında olduğumu arz ederim.»

**Elaziz Valisi
Galip»**

Gelin siz Babıalî olun da şu ukalâ valinin en sonunda çıkardığı bu özörlere kızmayın bakalım? Babıalînin beklediği her an hareket haberi idi. Halbuki kendisine çok ümit bağlanan vali, şimdi ortaya yeni yeni sebepler çıkararak adeta kaçınırcasına gecikiyor. Ali Galibin son telgrafı üzerine Babıalîde kendisi için hiç de hoş olmayan sözler söylenilmiş olacağını pek kolay tahmin edebiliriz. Fakat çare ne?.. Bu işe koşulacak başka bir adam bulmak imkânı olmadığına göre, her hırs ve hiddeti yenerek Ali Galibi biran evvel harekete getirmeğe çalışabilmek ve bu neticeyi temin için de durumu hiç de mühim göstermemekte devam etmek lâzımdır. Babıalînin, ilk hiddepler geçtikten sonra Ali Galibe vermeğe koyulduğu cevap şudur:

' Malatyada Mamuretülaziz Valisi Beyefendiye
: 8 Eylül 1335 (1919) -

'Sivasta güvene lâyük vasıta olmadığı cihetle kâfi ve doğru bilgi alınamamakta ise de ora ahali-sinden burada bulunan bir zatın söylediklerine ve başka yerlerden alınan umumi bilgilere nazaran aha-li bu tahriklere taraftar değildir. Sonra asker azın-lıktadır. Bu hareketleri idare edenler malûm şahıs-larla, komutan ve subaylardır. Bunlar işe milli bir şekil vererek maksatlarını kabul ettirmeğe çalışmak-tadırlar. Halbuki millet bu işlere taraftar değildir. Orası daha yakın olduğuna göre istediğiniz bilgileri daha kolay alabilirsiniz. Bununla beraber gazeteler her nasılsa (?) oraya tayininizden bahsettikleri ci-hetle bir gün evvel hareketiniz daha ziyade ehem-miyet kazanmıştır. Birlikte bulunduracağınız kuvvet ne kadar çok olursa başarının da o nisbette büyük olacağı aşikârdır. Bu kuvvetin miktarile hareketi-nizin bir gün evvel tayinile bildirilmesini bekliyorum.

8 Eylül 1335 (1919)

Nazır
Adil "

Ali Galibin bu telgrafı alıp almadığını okuyup okuyamadığını bilmiyoruz. Çünkü vaziyeti bilen ha-miyet erbabı, Major Novill'in serkeşane memuriye-tinden ve valinin buna karşı dahi boyun eğmesinden müteessir olarak, Malatyada Ali Galibe ve hempa-larına taarruz etmeği ve kendilerini tevkif etmeği kararlaştırmışlardır. Vaziyetin ciddiyet ve tehlike-sini hisseden Ali Galip ise, Sivasa gitmek şöyle dur-sun, Malatyada dahi selâmette olmadığını anlayarak hiç vakit geçirmeksizin, Major Novill ile gelen pro-pagandacılarla beraber, palas pandıras tabirine ta-mamen uygun bir aceleyle Malatyadan savuşmuştur.

Bu bahse dair Sivasa verilen raporun son fıkrasını şu cümle teşkil ediyor:

“Ali Galip ve arkadaşları, yakalanacaklarını anlamaları üzerine Kâhta İstikametinde firar etmişlerdir.”

Ali Galibin gidişi o gidiş olup bir daha Elazizde valilik dahi yapamamış ve dağdan dağa aşmak suretiyle İskenderundan İstanbul'a gelerek kendi canını kurtarabilmiş olmağı canına minnet bilmiş ve Sivas baskını hadisesi de işte böylelikle lâayık olduğu akibetinde karar kılmıştır. Bu mselenin son safhalarını da kaydederek bu bahse nihayet vereceğim.

Sivasın Mukabil Tedbirleri

Babıalının talimatı dairesinde birkaç yüz silâhlı kürş suvarisiyle Sivas üzerine baskın yapmak vazifesini üzerine almış olan Ali Galibin böyle bir vazife ile tavzif kılındığından vakit ve zamaniyle haber alınmıştır.

Mühim olan bu haber almanın iki suretle vaki olduğu anlaşılıyor. Birincisi çok hamiyetli ve dikkatli olan telgraf memurlarının maharet ve marifetleriyle, ikincisi Malatyadaki Suvari Alayı Kumandanı ve zabitlerinin rüzgârdan nem kapan vatanserverlikleri sayesinde.

Bu münasebetle memleket ve milletin bütün hayırlı inkilâplarında ve büyük işlerinde daima çok fedakâr hizmetleri geçmiş olan telgraf muhabere memurlarımızı burada şükran ve minnetle yad edebiliriz. Ta 1324 (1908) inkilâbından başlayarak Yunanlıları İzmirde denize döken millî zafere kadar her inkilâpta ve her büyük işte bu çok hamiyetli memurlarımızı heyecan ve dikkat içinde işleri ba-

şında göregelmüşüzdür. Dahiliye Nazırının Ali Galiple muhaberesinde de böyle olmuştur. Bu kadar sıkı muhaberelelerin elbet bir hikmeti olacağını sezen telgrafçılar, geçen şifrelerden suret alarak icap edenlere vermişler ve nihayet bunların halline muvaffakiyet hasıl olmak suretiyle Babıalinin örmeğe çalıştığı cinayet kumaşının mahiyeti meydana çıkmıştır. Ondan başka Malatyadaki suvari Alayı Kumandan ve zabıtları dahi Ali Galibin hal ve tavırlarından haklı olarak şüphelenerek kendisinin bazı adamlara gizli bir hizmet teklif etmekte olduğu neticesine çabuk vasıl olmuşlar. Zaten İngiliz binbaşısı Novill ile gelen diğer propagandacılar yüzünden asabi bir halde olduklarından, hepsini yakalayıp tevkif etmek için derhal tedbir almağa başlamışlardı.

Ali Galip ise, külâh kapmak için kabul ettiği bu meşum vazifenin kendisi için doğurabileceği fena akıbetleri düşünerek korku ve vesvese içinde olduğundan, kendisine yan bakan gözlerin manasını anlamakta gecikmemiştir. Bu itibarla o daha çabuk davranarak, vaziyetten haber verdiği diğer adamları da beraber alarak Eylülün 9 uncu günü Malatyadan savuşup gitmiş ve gidişi o gidiş olarak kendisi, son menzil olmak üzere soluğu İstanbulda almıştır. () günlerde Ali Galibi İstanbulda görenler, kendisinin hâlâ bir korku içinde bulunduğunu farketmişlerdir.

Ali Galiple arkadaşlarının kaçışları hakkında Malatyadan verilmiş olan rapor aynen şudur:

« 1) Vali Ali Galip Bey ilk defa Malatyaya geldiğinde kışlaya gelerek Erzurumda toplanan kongrenin, siyasi maksatla meydana gelmiş bir İttihatçı propagandası neticesi olduğunu ve bu yüzden güya vatani felâkete sürükleyeceklerini ve idare edenle-

rin ehliyetsiz olduklarını söylemiş ve hattâ pek yakından tanıdığım muhterem Kumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri aleyhine bile söz söylemiş ve Rauf ve Refet Beyleri de ayrıca fenaladıktan sonra Alay Kumandanı Cemal Beyle Topçu Kumandanı Münir Beylere kendisiyle beraber olmalarını teklif etmiştir. Cemal Bey Kolorduya mensup olun. alacağı emre göre hareket edebileceğini söylemek ve Münir Bey de (Sizde adalet olursa, bizde de sükûnet olur) şeklinde cevap vermek suretile meseleye nihayet verilmiştir.

2) Mutasarrıf doğrudan doğruya ve alenen Kürt Propagandası yapmakta ve hatta diğer propagandacıları da himaye etmekte ve evinde bulundurmaktadır.

3) Bir Fransız Binbaşısıyle Valinin, fabrikatör Mehmet efendinin evinde vuku bulan buluşmasında, Paşa aleyhinde atıp tutmağa başlayan Valiye karşı Fransız şu cevabı vermiştir:

— Biz Fransızlar vataniyle alâkadar olanları severiz. Paşanın millî gösterileri, Versay sarayında Türkler aleyhindeki vaziyeti hemen kâmilen değiştirmiştir. Eğer vazifem mani olmasaydı Erzuruma gidip hürmetlerimi arz edecektim.

Valinin (eğer mıntakama girerse tevkif edeceğim) demesi üzerine Fransız Binbaşısı kiminle tevkif edeceğini sormuş ve jandarma ile askerlerin vatansever hislerle hareket ettiklerini söylemiştir.

4) Ali Galip ve arkadaşları, yakalanacaklarını anlamaları üzerine Kâhta istikametine firar etmişlerdir.»

Sivas Kongresinin Reaksiyonu

Ali Galip Sivas baskını için Elazizde ve Malatya'da tertibat alırken, Sivas kongresi toplantı halinde bulunuyordu. Bu kongre sonradan tafsilâtile yazıldığında görüleceği üzere [*] 1335 (1919) senesi Eylülünün 4 üncü Perşembe günü saat 15 te açılmıştır. Ali Galip ise, bir gün evvel Babıaliden Sivas baskını cinayetinin mufassal talimatını almış ve ertesi gün de Malatya istikametinde Elazizden ayrılmış bulunuyordu.

Çok geçmeden Babıâli - Vali muhaberesi bütün taferruatı ile elde edilerek, bir taraftan Ali Galip ve arkadaşlarının yakalanıp tevkif edilmeleri için tertibat alınmış, diğer taraftan da kongre tarafından millete su beyanname neşrolunmuştur:

Sivas, 9 Eylül 1335 (1919)

Vatanın dışarıdan taksime maruz olması ve içerden de merkezi hükûmet erkânının hiyaneti sebebiyle en büyük bir teslim tehlikesi altında bulunması ve bilhassa birbirini takip edip duran fiiller karşısında hükûmetin, millî mukaddesatı ayaklar altına alan düşmanla beraber seyirci kalması millet için kendi başının caresine bakmaktan başka bir kurtuluş ümidi bırakmamış ve Anadolu Millî Teşkilâtı işte bu mukaddes ihtiyactan doğmuştur.

Din ve devletimizi mahvetmek isteyenlerle işbirliği yapmaktan utanmayan merkezi hükûmet bu güne kadar valiniz, milletin her türlü mesru hareketini alelâde bir karışıklığa benzetmek ve bu hareket-

[*] Mustafa Kemal Paşa Samsunda kitabınızda tamamlayıcı malûmatı bulabilirsiniz

lere uyanları vatan haini şeklinde ilân etmekle kalmıyor aynı zamanda bunların birer suçlu gibi tevkif edilmeleri de emrediliyordu. Şimdiye kadar bu hali gözönünde bulunduran millet, Padişahına müracaatla derdini anlatmak istemiş, fakat merkezi hükümet militle Padişahın temasına elinden geldiği kadar mani olmuştur. Hatta dün gece kongremiz tarafından yüksek hilâfet makamına vaziyeti arz ve izah için tertiplenen telgraf, İstanbul merkezinin Padişah sarayı hattını kesmesi yüzünden Padişahın huzuruna varamadı. Bugün telgrafhanedeki vatandaşlarımızdan aldığımız melanet vesikalarından ikisini milletin ibret görüşüne aynen koyuyoruz. (Dahiliye Nezaretinin evvelce kaydettiğimiz iki telgrafı).

Bu iki şifre bu hükümetin, Osmanlı tarihinde misline tesadüf edilmemiş bir takım millet hainlerinden ibaret olduğunu bütün açıklığı ve bütün katiyetile ispat ediyor. Namusile mukadderatının korunması sebeplerini hazırlamaktan başka bir günahı olmayan millet aleyhine, merkezi hükümet bir müddettir Harput valiliğine belâ etmiş olduğu A. Galip namındaki hainle vicdan yerine İngiliz parası taşıyan diğer bir takım denileri sevk ediyor ve bunların yanına bir Kürdistan teskil ederek memleketi parçalamak isteyen Novill adındaki bir İngiliz Binbaşısını katmaktan çekinmiyor.

Her türlü insanlık hislerinden mahrum ve tecrit edilmiş olan bu denileri milli hareketin ve bilhassa Sivasta toplanan umumi kongre azasının tenkiline memur eden Dahiliye Nazırı ve İngiliz Dostları Cemiyeti Reisi Adil bu hainlere bir takım masum ümmet-i Muhammedin kandırılarak millet ve millî irade aleyhine sevkini emretmişti.

Bu suretle şimdiki hükümet, Müslümanları birbi-

ri aleyhine ayaklandırıp sırf işgal ettiği mevki muhafaza etmek maksadile lüzumsuz yere kan dökülmesini ve neticede memleketin işgalini meydana getirmiş olacaktı. Fakat Allahın inayetine dayanan millet bu denilerin hiyanetini keşfederek yakalanmaları cihe-tine gitmiş ve bundan sonra bu vatanda yerleri kal-madığını kendilerine bildirmiştir. Bu vaziyet karşısın-da kaçmaktan başka bir çare bulamayan bu hainler Kâhtaya doğru defolup gitmişlerse de millet, takiple-rine başlamış ve yakalanıp haklarında vatan haini muamelesi yapmağa karar vermiştir. Allahın inaye-tile bu şahısların pek yakında ele geçecekleri muhak-kak sayılabilir.

Umumi Kongre Heyeti»

Vali Ali Galip ve hempalarının haince ve canice tertiplerinin meydana çıkması ve muhaberelerinin ya-kalanması ve kongre heyeti tarafından saraya yazılan telgrafın çekilmesine mani olunması üzerine Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Dahiliye Nazırı Adil Beye şu telgrafı çekmiştir:

«Milleti maruzatta bulunmaktan menediyorsunuz alçaklar, caniler, hainler!.. Düşmanlarla millet aley-hinde haince tertiplerde bulunuyorsunuz. Milletın kudret ve iradesini takdirden aciz olduğunuza şüphe etmiyorum. Fakat vatan ve millete karşı haince ve alçakça harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayınız..

Galip bey ve hempaları gibi eblehlerin ahmakca olan mevhum vaadlarına kapılarak ve Mr. Novill gibi milletimiz ve vatanımız için muzır olan ecnebilere vicdanınızı satarak giriştiğiniz denaatların, milletçe tatbik olunacak mes'uliyetini dikkat nazarından tutunuz Gönderdiğiniz bu şahısların akibetini öğren

diğiniz zaman kendi akibetinizle mukayeseyi unutmayınız.

Mustafa Kemal

Babıâli ile Ali Galip arasındaki muhaberatın tülmesi üzerine Sivas valisi Reşit Paşa da Dahiliye Nazırı Adile yapılan azil ve tayin haberleriyle bunlara bağlı canice maksatların hesabını sormuştur. Dahiliye Nazırı Adil, Reşit Paşaya verdiği uzun bir cevapta, o zamana kadar yaptığı harekâtı aklınca tevîl etmeğe çalışıyor ve bilhassa Sivasa baskın tertibatına şu şekli veriyor:

« Siyasetin gereklerine, vatan ve milletimizin menfaatlerini cidden tehlikeye sokabilecek hareketlerde ısrar edenlerin Galip Beye taarruza kadar ileritmeleri düşüncesi üzerine ve sırf böyle bir münasebetsizliği önlemek için Galip Beyin lüzumu kadar muhafızla gitmesi ihtiyata uygun görülmüştü ve birkaç muhafızla gitmek isteyen Galip Beye böyle bir taarruza maruz kalmamak için muhafızlarını ihtiyaten yüz yüzelliye çıkarması tavsiye olunmuştur: Bu kadar az bir muhafız miktarı, maksadı açıkça tayine kâfidir. Bunu tefsir ve teville imkân yoktur! »

Dahiliye Nazırı Adil, kendisi gibi « eski bir millet hizmetkârına karşı » kullanılan tabirlerin ne kadar münasebetsiz olduğundan şikâyetle Valiyi herhalde azil ve tayin hakkındaki Padişah emrinin hükümlerine boyun eğmek lüzumuna davet ediyor.

Nazırın bu telgrafına Vali Reşit Paşa şu cevabı vermiştir:

« Dahiliye Nazırı Adil Beye,
Sivas 10 Eylül 1335 (1919) —
C: 10 Eylül 1335 (1919) tele —

«Evvelâ ayrılmam hakkındaki Padişah emrinin resmen tebliğini rica ederim. İnanılır şekilde haber alındığına göre, yeni vali Galip Sivas'a beraber getirmek üzere Malatyada bir takım eşkiya ve ipten, kazıktan kurtulmuşu başına toplamak ihanetinde bulunduğu görülmesi üzerine mahallinde yakalanmasına teşebbüs olunmuş ise de, beraberinde bulunan İngiliz binbaşı Novill, Malatya mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil ve kolaylık görmeleri için tarafınızdan ellerine vesika verilen Kâmiran, Ceâdet, Ekremle beraber kâhta istikametine kaçmışlardır. Halen takip edilmektedirler. Şu hale göre Galibin buraya gelmesi zamana muhtaç ve belki de meskûk olduğundan bu gerçekleri Padişaha arzettikten sonra azlim hakkında alınacak padişah emrinin güvene lâayık bir nazır tarafından resmen tebliğile beraber bundan sonra katiyen mesuliyet kabul edemiyeceğimden dolayı Padişahın emrine uyararak işten çekilmek üzere Vali vekillliğini kime vereceğimin de yine o nazır tarafından bildirilmesine izninizi rica ederim.»

**Sivas Valisi
Reşit»**

Zaten Ali Galibin Sivası basacak yerde canını kurtarmak üzere dağlara düştüğü, Babıâlinin malûmu olduktan sonra, İstanbulca yapacak birşey kalmamış ve artık Reşit Paşaya da birşey söylemek Babıâlinin elinden gelmemiştir. Ali Galip Malatyadan Babıâliye çektiği son şifre telgraflarından birinde:

«Bu ayın (yani 1919 Eylülünün) 14 üncü günü kâfi kuvvetle eşkiyanın takibi ve yakalanması için

Malatyadan hareket edecek şekilde gerekli tedbirler alınmıştır. Allahın yardımile müsademede başarılı netice alınacağına itimat buyurulsun.» diyordu.

Nazır Adilin teviline çalıştığı muhafız kuvvetin yapacağı iş işte buydu. Halbuki Ali Galip telgrafı gönderdikten sonra, bir sabah, gün ısırken Malatyadan kaçıp kurtulabilmeği canına minnet bilmiş ve bu habaset faslı da böylece kapanmıştır.

BÜYÜK NUTUK'TAN

MUSTAFA KEMAL

III — MUSTAFA KEMAL'İN MUKABELESİ

Şimdi Efendiler, mücadele tarihimizde mühim bir vak'a teşkil eden Ali Galib meselesi hakkında, müsaade buyurursanız biraz tafsilât vereyim.

Efendiler, daha Temmuz başlangıcında, Erzurumda bulunduğum zaman Celâdet ve Kâmuran Âli isminde iki şahsın ecnebler tarafından bir çok paralarla İstanbuldan Kürdistana gönderileceği, bunların tesvilât ve aleyhte tahriklere memur oldukları ve bir iki gün zarfında hareket etmiş veya edecekleri haber alındı. Bu haber üzerine bunların gü-rültü çıkarılmadan tarassud edilerek yakalanmaları lüzumunu 3. Temmuz tarihinde Diyarbakırda 13. cü Kolordu Komutanına ve ayrıca Kurmay Başkanı olan Halid Beye ve Canik Mutasarrıfına bildirdim.

20. Ağustosta, 13. cü Kolordu Komutanına verdiğim emirde, bahis mevzuu insanların İstanbuldan hareket eylediklerinin bildirildiğini ve alınacak tedbirler arasında bil-hassa Mardin istasyonunda sıkı bir kontrol kurulmasının muvafık olacağını yazdım.

Sivas Kongresinin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, «Bedirhâni ailesinden Celâdet ve Kâmuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem adında üç şahsın, yanlarında vaktile Diyarbakır vilâyetinde aleyhimizde propaganda yapan bir ecnebi subayı bulunduğu halde, silâhlı Kürtler muhafazasında olarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatyaya geldikleri ve Mutasarrıf, Belediye Başkanı tarafından karşılandıkları, 3. cü Kolordu Komutanınının haberinden» anlaşılıyor. 15. ci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşanın 3. cü Kolordu Komutanlığına buna dair gönderdiği 6. Eylül 1919

tarih ve 529 numaralı şifresinde verilen bilgilerde «ecnebi subayının Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu tetkik etmek üzere merkezî hükûmetin iznile dolaştıklarını söylediği, Malatyada bulunan Suvari Alayı, mevcudu az olduğundan bunların derhal yakalanması için İstanbula müracaat edildiği 13. cü Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamların ne maksad ve ne vazife için nereleri gezecekleri hakkındaki bilgilerini Harput vâlisine sordum.» denilmekte idi. Harput vâlisi Ali Galib Beydir. Bu adamların ne maksadla geldikleri 3. Temmuz tarihinden beri malumumuzdur. Beş on müsel. lah Kürde karşı bir Suvari Alayının mevcudu az görülmüş, yakalanmasına cesaret edilmemiş; asıl hayreti çeken cihet, bunların tevkifi için İstanbula müracaat edilmiş olduğu haberidir!

Bu küçük ve ehemmiyetsiz gibi görünen noktaları, o zamanki vaziyeti görüşte, şayanı dikkat telâkki ve zihniyet farkları gösterdiği için kayıt ve işaret ediyorum.

Diyarbakırda 13. Kolordu Kumandanının hareket tarzı şüpheli görüldüğünden, doğrudan doğruya bu kolordunun Erkânıharbiye Reisine, 3. cü Kolordu Kumandanının imzasile Eylûl 1919 tarihinde yazılan «Zata Mahsus» şifrede

«Memleket için pek zararlı hareketler yapmakla meşgul oldukları gerçekleşen Vali Galib Bey, Malatya Mutasarrıfı ve Kâmıran ve Celâdet ve Ekrem Beylerle yanlarında bulunan İngiliz binbaşısının behemehal yakalanarak Sıvasa sevk edilmeleri için bizzat 15. ci Alay Kumandanı İlyas Beyin emrinde altmış kadar atlı ve katırlı suvarinin en geç olarak 9.9.1335 (1919) da Harputtan Malatyaya hareketi icab etmiş ve işin çabuklaştırılması için doğruca adı geçen Alay Kumandanlığına tebligat yapılmıştır.

Bu müfrezenin sür'atle hareketinin teminini ehemmiyetle rica ederim. Yardım için yarın Sivas'dan bir otomobile bazı zabıtlar da gönderilecek ve müfreze için nakil vasıtası bulmak için yapılacak masraf da buradan ödenecektir. 15. ci alaya verilecek emir suretinin acele bildirilmesini ayrıca

rica ederim. Bu hususlara kumandanınız muvafakatı olmasa bile, yapılması elzemdır.» denildi.

Diyarbakırdan Erkânharbiye Reisinin 7/8 Eylül 1919 tarihile bana yazdığı şifrede:

«Tevkif hakkındaki arzuyu öğrendim. Bu yolda Kumandan beyin emir vereceğini hiç zannetmiyorum. Çünkü askerî hassaslarını tamamen bilirim. Tarafımdan yapılacak tebligatı ise, tamamen icrada tereddüd ederler. Bu yolda İstanbulda muhaberedeyiz. Bu hale göre yapılacak işler yüksek reyinize kalmıştır. Şifre kaleminin 357 sayısıyla arz edilmiştir.» denilmekte idi.

Elâzizdeki Alay Kumandanı İlyas Beyden, 13. cü Kolordu Kumandanının emrine cevap olarak gelen 8.9.1919 tarihli telgrafta da:

«C: 8.9.1919 Şifreye.

1 — Telgraf alınmış ve anlaşılmıştır.

2 — Malatya buraya üç gün mesafededir. Orada Suvâri ve Topçu alayları vardır. Hareket hazırlığımı tamamlanmış ve Kolordudan aldığım emir üzerine hareketim bırakılmıştır. Kolordunun izni olmadan buradan hareketim münasip olmayacağından, hareket emrinin Kolordudan tebliğine aracılık etmenizi sabırsızlıkla bekliyorum.» (Ves. 58) denilmekte idi.

Halid Beye derakab verdiğim cevap aynen şu idi.

«Malûm zevatın hıyanetleri anlaşılmıştır. Hükümette bu hıyanette müstrektiler. Oradan emir beklemek düşmana fırsat verecektir. Bu husustaki tebligatımızı da alınca hiç kimseyi tereddüde sevk etmeyecek surette hemen emir vermek, vakit geçirmemek lâzımdır. Komutanın tereddüt edeceğini ihtimal veriyorsanız, yaptığınız tebligatı Elâzığ ve Malatyadaki Alay Komutanlarına siz bildiriniz. Gerçek lüzum varsa komutayı uygun gördüğünüz Tümen Komutanlarından birisi üzerine alsın. Teenni zamanı geçmiştir. İcraat cevabınızı bekliyoruz. kardeşim.

Mustafa Kemal.»

Alay Kumandanı İlyas Beye de aynı tarihte bizzat şu emri verdim :

«Malûm zatların hiyaneti gerçekleşmiştir. İstanbuldaki merkezi hükûmet de bunların hiyanetinde müşterektir. Kolordunuz kumandanının bu hususta izin istemesi ve cevap alamaması hatıra gelebilir. Binaenaleyh meselenin hallini ve teminini zatiâlinizden beklerim. Cevabınızı bekliyorum efendim. Malatyadaki icraatınızdan sonra lüzum hasıl olursa, Sıvasta bize iltihak edersiniz.

Mustafa Kemal»

Şifre haricindeki imza da K. O. 3. Erkânı harbiye Reisi Zeki Beyindi.

Malatyada bulunan Suvari 12 inci Alay Kumandanını da 7/8 Eylül gecesi bizzat telgraf başına çağırılmış ve görüşmekte idim. Alay kumandanı Cemal Beyden vaziyet ve kuvveti hakkında malûmat aldım. Gelenlerin beraberlerindeki silâhlı Kürtlerin «onbeş, yirmi kişi» kadar olduğunu ve alayın da merkezde «ancak o kadar kuvveti» bulunduğunu söyledi. Ben kuvveti kâfi gördüm. Hattâ Suvari ve Topçu alayının yalnız zâbitleri kâfi gelebilirdi. Yalnız hususi vaziyet ve ruh hâletini anlamak istiyordum.

Bunun üzerine telgraf mükâlemesi şöyle cereyan etti:

(Muhabereye başlamadan evvel hüviyetini anlatması hakkında sorulan sual üzerine şu malûmatı verdi: 1311 (895) sonunda okuldan çıkmış. Kafkas ve Suriye cephelelerinde Suvari 2. ci Fırkada, Aşiret İhtiyat Fırkası müretteb Suvari Alay Kumandanlığında ve İranda Suvari 2. ci Alay Kumandanlığında bulunmuş. İstanbullu imiş).

Sual — Muhaberemizin hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmeyeceğine dair yanınızdaki telgraf Müdür ve memuruna yemin ettirmenizi rica ederim. Muhabereye devam edeceğiz.

Cevab — Yemin ettiler, kimse kalmadı. Yalnızız efendim.

Sual — Oraya, bir İngiliz Binbaşısı gelmiş, ismini, yanında kimler olduğunu bildiriniz?

Cevab — Vesikasında Cobertin Novill'dir. Refakatindekiler Bedirhanzade Kâmıran ve Celâdet Beylerle Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbakırlı Hilmi Efendi ve bir takım Kürtlerden ibarettir.

Sual — Kürtler dediğinizin miktarı nedir ve o binbaşısından ne kadar kuvvet vardır?

Cevab — Onbeş yirmi kişi kadar vardır. Bir çavuş bir neferi var. Başka yok efendim.

Sual — 5/6 gecesı Elazığ valisi otomobille oraya gitmiştir. Orada mıdır ve onlarla temasta mıdır?

Cevab — Buraya gelmiştir. Novill ile görüşmüştür. Bugün de iade-i ziyaret olmak üzere Novill Valinin misafir bulunduğu fabrikatör Mehmet efendinin hanesine gidecektir. Diğerlerle görüşüp görüşmediğini bilemiyorum.

Sual — Alayınızın el altında mevcudu nedir?

Cevab — Alayın bölükleri müteferriktir. Burada ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun da bir kısım atları takibatadır.

Sual — Şimdi, bu anda, eliniz altında kaç silâhlı nefer vardır?

Cevab — Onbeş yirmi çıkarılabilir.

Sual — Vali Galip Beyi ve İngiliz Binbaşısını ve Kâmıran, Celâdet ve Ekrem Beylerin hepsinin tedbirli tertiplerle bu gece tevkiflerle Sivasa yola çıkarılmaları lâzımdır. Vaziyetiniz bunu yapmağa müsait midir? Size buradan ve Harputtan yardım yetiştirilecektir.

Cevab — Valiyi de beraber mi?

Sual — Bilhassa, evet.

Cevab — Arzettiğimi veçhile vaziyet ve kuvvetim buna müsait değildir. Kâmıran, Celâdet ve Ekrem Beylerin tevkifleri hakkında 3. Kor. Komutanile muhabere cereyan etti. Neticesinde şimdilik tevkifleri vaziyetin nezâketi hasse-bile muvafık olamayacağı hakkında emir de geldi.

Artık bu zatın daha ziyade üzerine varılamazdı. «Kendilerine hissettirmeksizin sıkı tarassudlarda bulundurunuz. Kordunuzdan emir gelecektir. Hareket ederlerse, hareket istikametlerini ve ne vasıta ile hareket edeceklerini derhal bildiriniz.» talimatını vermekle iktifa ettim.

8 Eylül günü Cemal Beyden şifre ile «malûm zatların hâla orada olup olmadıklarını ve tarassud tertibatının emniyet derecesini» sordum ve «kendisine günde iki def'a rapor vermesini» emrettim.

Halid Bey'e yazdığım telgrafa ertesi günü (8 Eylül 1919) aldığım cevabda Elazizde Alay Kumandanı İlyas Bey'e emir verildiği ve bu emrin sureti bildiriliyordu;

«C — 7.9.1335 (1919) Şifreye:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

15. ci Alay Kumandanına yazılan şifre bilgi için aşağıda gösterilmiştir.

«1 — Malatyadaki heyetin, memleketin selâmeti bakımından ne kadar muzır olduğu aşikârdır. İki ay evvel Diyarbakır aşireti reisine (birbuçuk aya kadar buralarda Osmanlı hükûmetinin memurları kalmayacaktır) diyen Musul vilâyetinin bugünkü karışıklığına tek sebep olan Novill gibilerin hangi maksada hizmet edeceği meydandadır. Buna ise ancak sizin gibi fedakâr vatanseverler çare bulacaklardır.

2 — 3. cü Kolordu ile muhterem Kongre heyeti de memleket için pek muzır hareketlerde bulunmakla meşgul oldukları gerçekleşen Vali Galip, Mutasarrıf Halil, Bedirhanilerden Celâdet, Ekrem ve Binbaşı Novill'in behemahal yakalanarak muhafaza altında Sivasa gönderilmelerini bilhassa rica etmektedirler.

Bu maksatla, komutanız altında 60 kadar atlı ve katırlı suvarinin en geç 9 Eylülde Elazığdan Malatyaya hareket ettirilmesi gerektiğini ve yardım için de bu gün Sivastan otomobile bazı subayların gönderileceğini bildiriyorlar.

3 — Esasen Malatyada Suvari ve Topçu Alayları var. Fakat Alay Komutanları beceriksiz ve o kadar güvenilir değildir. Vali, postayı vuranları bizzat takip fikrile bütün Suvari Alayını istemiş, Alay yalnız Hasmansudaki bölükle beraber topyekûn 40 atlı vermiştir. Bu, maksatlarını elde etmek için Malatyada kuvvet bulundurmağa matuf bir plân da olabilir. Alaya, zinhar fazla kuvvet verilmemesini yazdım. Valinin, eratı firara teşvik için cemiyet teşkil ettiği hakkında alınan haberler de bu fikri teyit eder. Buradaki taburumuz yarın Elazığa hareket ediyor. Siverekteki Suvari bölüğü de kestirme yoldan Malatyada alayına katılmak emrini aldı. Lüzumunda eratı hayvanlara bindirerek Malatyadaki kuvveti süratle takviye etmeniz için, size Kolordudan evvelce emir verilmişti. Malatya vaziyetinin ehemmiyet kesbettiğini siz de hissettiğinizden, imkân nisbetinde harekâtınızı gizleyerek 60 kadar katırlı suvari ve iki makineli tüfikle Malatyaya gidebilir ve Kolorduya Malatyadan, bu emre uyararak muvakkaten Malatyaya geçtiğinizi yazarsınız. Oradaki subaylar ve Sivasdan geleceklerle görüşerek 2. ci maddedeki arzuya göre gereğini yapmanız, dini hamiyet ve vatansever gayretinizden beklenmektedir. Vali gitmiş olursa ve İngilizlerin yakalanmasında büyük mahzur görürseniz, diğerleri hakkında gereği yapıla. Neticede Kolorduya Sivastan gönderilen müfreze tarafından yapılmış olduğunu söylersiniz. Her halde bu

yolda büyük maharet ve medeni cesaretle hareket edilmesini, hareket ve varışınızı bana ve Sivasa bildirmenizi, bu konuda gayet ketum davranılmasını, duruma göre tatbikatta mahzur ve imkânsızlık görürseniz bildirmenizi bilhassa rica ederim.

Kolordu Kumandanı Cevdet Bey dahi, İlyas Beyin 52 katırlı süvari ve iki mitralyözle 9 Eylül sabahı hareket ettiğini ve 10 Eylül akşamı Malatyada bulunacağını bildirdi. 9 Eylül tarihli olan bu şifresinde «muhalefetlerle dolu bir muhitte daha fazla icraat yapmamak hususunda kendisini mazur göreceğimi» de açıklıyordu.

9 Eylülde İlyas Bey müfrezesinden maada Aziziyeden iki Süvari bölüğü, Siverekten Malatyadaki Alaya mensub bir bölük dahi Malatyaya hareket ettirildi.

Vali Ali Galibin ve Bedirhânilerle Cemil Paşazâdenin yaptığı propaganda tesirini izale için Elâziz ve Dersim havası ile alâkası olduğu malûmum olan Kemahta bulunan Hallet Beye (eski milletvekili) 9 Eylülde hareket ve Haydar Beyle irtibat kurmasını yazdım. (Ves. 65):

«İngiliz himâyesinde müstakil bir Kürdistan teşkili maksadile propaganda yapmakta olan İngiliz Binbaşlarından Mr. Novill'in din ve milliyetlerini satmış Kürd Beylerinden Ekrem, Kâmıran Ali, Celâdetle Malatyaya geldiği ve Hükümetin fikirlerini güden yani millet ve vatan haini olan Elazığ vâlisinin de bunlara iltihak eylediği ve Bedirhânilerden Malatya Mutasarrıfı Halil ile beraber guyâ postayı vuran hırsızları takib bahanesile Kürdlerden adam toplamağa teşebbüs ettikleri haber alındı. Muzurluklarının önlenmesi için bittabi askeri ve milli tedbirlere başvuruldu. Şu kadar ki Kürtlerin mukaddes hilafet makamı ve vatana olan sadakat ve bağlılıklarını göstermek üzere bazı aşiretlerin bir miktar Kürd kuvvetile birlikte Malatya istikametine hareket ve padişah ve millet aleyhinde İngilizlerle işbirliği ce-

saret eden ve o civarın saf Kürtlerini (Posta hırsızlarını ta-
kib) yalanı ile toplayarak lüzumsuz yere asker tarafından
öldürölmelerine ve padişaha, millete karşı isyan etmiş bir
şekle sokulmalarına sebep olabilecek olan bu vatan hain-
lerinin alçaklıklarını, sözü geçen Kürtlere en sür'atli vası-
talarla tebliğ ederek, kendilerine yapılacak daveti reddet-
melerini temine himmet etmeniz çok arzuya şayandır.
Mümkün ise hemen gereğini yaparak neticenin bildirilme-
sini rica ederiz.

Mustafa Kemal»

Halet Bey ayın nihaytine doğru oraya vardı.

Van vâlisi bulunan Haydar Bey'de Elaziz vilâyetini
üzerine almak üzere Erzurumdan hareket ettirilmişti. Hay-
dar Bey 15. ci Kolorduya mensub olup Mamahatunda bu-
lunan bir suvari alayı ile de irtibat kurarak icabında bu
alayı Malatya cihetine hareket ettirecekti.

Otomobil ile bazı zâbitlerin de Malatyaya sevkedilece-
ğine dair bir kayıt vardı.

Filhakika arkadaşlarımızdan Receb Zühtü Bey 3. cü
Kolorduyaveri zahiri sıfatile benden aldığı hususi tali-
matla yanında bazıları olduğu halde 9 Eylülde otomobil ile
Malatyaya hareket etti. Maalesef bindiği otomobil yolların
bozuk ve çamurlu olmasından Kangalda kırılmış ve tam
zamanında Malatyaya yetişememişti. Kangaldan sonra kâh
araba ve kâh hayvanla gece gündüz yol alarak Sıvastan ha-
reketinin dördüncü öğleden sonra Malatyaya varabilmişti.
Receb Zühtü Beyin verdiği raporlar vaziyetin aydınlanma-
sına çok hizmet etmiştir.

Efendiler, 15 Eylül günü geç vakit şu telgrafı aldık:
«1 — 10.10.1919 saat 14 de vukuatsız olarak Ma-
latyaya gelindi.

2 — Malûm zatların hepsi maalesef Kâhta istikametine kaçmışlardır. Tafsilât daha sonra arz edilecektir.

Alay 15 K.
Bnb. İlyas»

Aynı günde ve fakat İlyas Beyin telgrafından sonra da şu telgrafı alıyoruz:

Bu telgraftan az sonra, bir şifre daha geldi:

«1 — Harput vâlisi ile Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı ve kendilerinden olan malûm şahıslar, 15. ci Alayın Elazığdan hareketini ve kendilerinin tevkif edileceklerini haber alır almaz, bu gün sabahtan kaçmışlardır. Bunların Kâhtada Bedir ağanın yanına gittikleri ve oradan toplayacakları Kürtlerle burayı basmağa gelecekleri söylenmektedir.

2 — Bunların ve Bedir ağa aşiretinin fenalığa cesaret ettikleri takdirde, takibat yapılması için Kolordudan emir alınmıştır. İzleri takib edilmekte ve netice ayrıca arz edilecektir.

3 — 15. ci Alay Komutanı maiyetindeki kuvvetle bugün saat 14 de Malatyaya gelmiştir.

12. ci Sv. A. K.
Bnb. Cemal»

Aynı tarihte yazılmış olan bu iki telgraf, yanyana getirilerek tedkik olunursa dikkate şayan bazı noktaların göze çarpmamasına imkân yoktur.

Suvari Alay Kumandanı Cemal Bey tarafımızdan aldığı talimat veçhile malûm şahısları sıkı ve emin bir surette tarassud altında bulunduracak ve günde iki def'a rapor verecekti.

Bu şahıslar 10 Eylül günü sabah sabah kaçtıkları halde Cemal Bey bu bilgileri ancak İlyas Bey müfrezesinin varışından ve İlyas Beyin raporundan sonra bildiriyor. Cemal Bey kaçakların İlyas Bey müfrezesinin Elazizden hareketlerini haber aldıklarını söylüyor. Halbuki telgrafhâne Cemal Beyin tarassudu altında idi,

Sonra, kaçakların Kürtleri toplayıp Malatyayı basacaklarının rivayet edildiğini de ilâve ediyor. Bu noktalar Suvari Alay Kumandanı hakkında şüphe ve tereddüdü celbetmekten hâli değildir.

Bilahara alınan bilgilerden anlaşıldı ki Ali Galib ve arkadaşları 9 Eylül akşamı haber almışlardır. Ali Galib geceyi uykusuz hükümet dairesinde geçirmiştir. 10 Eylülde maiyetlerinde birkaç jandarma ve silâhlı Kürt olduğu halde, hükümet dairesinde toplanıyorlar, sandık emininin odasına giriyorlar, sandığı açıyorlar, beraber almak üzere altı bin lira sayıp bir kenara koyuyorlar ve sandığa koyulmak üzere de şu senedi yazıyorlar :

«Mustafa Kemal Paşa ve avanesinin tenkili masrafına karşılık olmak üzere, bu husustaki emre göre, altı bin lira alınmıştır.

10 EYLÜL 1919

HALİL RAMİ

ALİ GALİB

İlyas Bey müfrezesinin Malatyaya yaklaşmakta olduğu anlaşıldığı bir sırada Suvari Alay Kumandanı zâbitlere, mutasarrıfın evini, hedef gösteriyor. Mutasarrıfın evini sarıyorlar ve telefon tellerini kesiyorlar ve evi basıyorlar. Bu ameliyenin başladığını hisseden Halil Beyin ailesi, hükümet dairesine haber veriyor. Hükümette para almakla meşgul olan vâli, Mutasarrıf ve refikleri vaziyetten haberdâr olur olmaz korku ve telâş ile her şeyi unutup ayırdıkları parayı

ve yazdıkları senedi olduğu gibi bırakıyorlar ve maiyetlerle birlikte hazır bulunan atlarına binerek hemen kaçıyorlar.

Suvari Alay Kumandanının ve Topçu Alay Kumandanının vâlinin, geceyi hükümet dairesinde geçirmekte olduğunu bilmedikleri kabul edilemez. Mutasarıftan ziyâde vâlinin tevkifi mühim olduğu da meydanda idi. Binaenaleyh, malûm şahısların kaçışlarında müsamaha olduğu muhakkaktır. En zayıf tefsire göre, malûm şahısların maiyetindeki beş on silâhlı jandarma ve Kürt ile çarpışmaktan büyük fenalık çıkabileceği vehmi Malatyadakileri —endirekt— tedbire sevkemiş ve bu şahısları ürküterek kaçırmayı tercih ettirmiştir denilebilir.

10 Eylülde İlyas Beye verdiğim talimatta başlıca zikrettiğim noktalar:

1 — Kaçakların sür'atle yakalanmaları,

2 — Kürtlük cereyanına aslâ müsaid zemin bırakılması,

3 — Malatyada Mutasarıflığın Jandarma Kumandanı Tevfik Bey tarafından deruhte edilmesi, münasib ve namuslu, hamiyetli bir zâtın da Harputta vilâyet makamını sür'atle işgal etmesi,

4 — Malatya ve Harputtaki hükümet kuvvetlerini tamamen ele alarak, millet ve vatan aleyhine hiç bir icraata meydan verilmemesi,

5 — Kaçaklara verilmeden imha edileceğinin tamimi ve namuslu halkın hakikatten haberdar edilmesi,

6 — Millî mevcudiyetimizi tehlikeye sokacak olan ecnebi askerine de mukabele olunacağıнын gözönüne alınması ve tertibât ile tedbirlerinin bildirilmesinden ibaret idi.

Efendiler, alınan tedbirler ve tertipler ve bilhassa gösterilen asabiyet ve şiddet sayesinde Ali Galip ve Halil Beylerin iğfale çalıştıkları aşiretler dağılmış, ümitsiz kalan Ali Galip evvelâ Urfaya ve oradan Halebe kaçmıştır. Mr. Novill de nezaret altında ve müreffehen Elbistan üzerinden gitmiştir. Diğerleri de birer suretle kaçmışlardır. Bu safhaları daha ziyade izahta bir fayda görmüyorum. Bu hususlara dair beyanatıma lâhika olarak neşredilecek vesikaların okunmasından, hal ve gelecek için intibaha şayan noktalar çıkarılabileceğini ümit ederim.

ALİ GALİB'İN AKİBETİ

Ali Galip ne oldu? Bu bahsi kapatmak için onun hakkında bilinenleri kısaca anlatmak faydalı olur:

Ali Galip Malatya'dan palas pandıras kaçtıktan sonra Beyrut üzerinden İstanbul'a gelmiştir. Dahiliye nezareti, Ali Galib'i, muvaffakiyetsizliğine rağmen, tekrar kullanmayı düşünmüş ve bir müddet sonra Anadolu'ya yapılacak yeni bir baskına memur etmiştir. Bu vazife Ali Galib'e İstanbul'un 16 Mart 1920 de İngilizler tarafından işgalinden sonra verilmiştir. Vazife şu idi: Ali Galip İstanbul'da toplayıp teşkil edeceği (1500) kişilik bir kuvvetle Antalya'ya çıkacak ve oradan Ankara üzerine yürüyecekti! Tabiatile Ali Galip ne bu kuvveti toplayabilmiş, mıştır. Sonradan çıkarılan rivayete göre Ali Galip sözde Sevri muahedesinin imzasından müteessir olarak böyle bir işe girmekten vaz geçmiştir. Ali Galib'in bu eserde okunmuş olan mazisine nazaran böyle bir harekette bulunduğunu kabul etmek müşküldür.

Ali Galip İstanbul'un kurtuluşu üzerine yakalanmış ve Adapazarı harp divanına verilmiş ise de, oradan (her halde hareketi harb divanının mevzuu ile alâkalı olmadığı için olacak) yakasını kurtarmış ve Ankara'ya gelmiştir. O sırada Başvekil bulunan Rauf Orbay Ali Galib'in Ankara'da dolaştığını işitince B. M. Meclisinde bu zatın mazisi hakkında izahat vermiştir. Bu izahat üzerine kendisi o sırada Lozan muahedesine eklenmek üzere hazırlanmakta olan yüzellilikler listesine idhal olunmuştu. Bu suretle memleket dışına kaçmak zorunda kalan Ali Galip bir daha vatana dönemiyerek dışarıda ölmüştür.